

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

VII. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM

BUDAPEST 1978.

**Szerkesztő: Szemerkenyi Ágnes
Tárkány Szücs Ernő**

Szerkesztőségi cím: 1250 Budapest, Országház u. 30.

Szerkesztőségi titkár: Kara Tiborné

HU ISSN 0133–8021

**Kiadja: a Magyar Néprajzi Társaság
Kézirat gyanánt**

789689 MTA KESZ Sokszorosító. F.v.: dr.Héczey Lászlóné

ORTUTAY GYULA
1910—1978

Megrendülve tudatjuk a Magyar Néprajzi Társaság tagjaival, hogy Ortutay Gyula, a Györffy István Emlékéremmel kitüntetett szeretett elnökünk, a magyar néprajztudomány kiemelkedő tudós egyénisége 1978. március 22-én elhunyt.

Élete szorosan összefonódott a Magyar Néprajzi Társaság három utolsó évtizedének a történetével. Folyóiratában, az Ethnographia-ban – melynek 1949–56 között a főszerkesztői tisztét is betöltötte – már 1930-ban közleménye jelent meg. Rendszeresen részt vett a társaság ülésein; 1937-ben itt hangzott el elvi kérdések összegezésére is kísérletet tevő kitűnő előadása a magyar néprajzkutatás-rendszeréről.

A felszabadulás után azonnal a Magyar Néprajzi Társaság segítségére sietett: megszervezte további működése megindításához az előfeltételeket.

1946-ban a közgyűlés a korábban csak megbízott elnökét véglegesként megválasztja, aki ezt a tisztséget két éves megszakítással (1956–58) elhunytáig töltötte be. Számára az elnöki feladatok mindig azt a kötelezettséget jelentették, hogy a Magyar Néprajzi Társaság fejlődését, szervezeti és nemzetközi kapcsolatait, belső munkájának színvonalát és hatékonyságát minden rendelkezésre álló erkölcsi és anyagi eszközzel erősítse, ezáltal a magyar néprajztudomány számára itthon és a nagyvilágban rangot vívjon ki. Törekvése minden tekintetben eredményesnek is bizonyult. A Társaságban a néprajzzal összefüggő különböző pozitív tudományos és népszerűsítő irányzatok, szerteágazó tevékenységfajták biztos alapot, támogatást kaptak, így a forráskutatástól a filmezésig, a tudományműveléstől a népszerűsítésig, a magyar etnikum vizsgálatától a nemzetiségek, vagy a fejlődő országok népeinek archaikus értékei feltárásáig.

Ortutay Gyula Bartók Bélával és Lajtha Lászlóval

A Társaság közgyűléseinek során elnöki összefoglalásaiban tűzte ki a magyar néprajztudomány előtt álló feladatokat, összegezte az eredményeket. 1946-ban első elnöki megnyitójában leszögezte: „A felszabadult magyar nép tudománya legyen a magyar néprajz, melyből népünk egyszerre ismerheti meg keserű küzdelmes múltját, társadalmi és szellemi emelkedésének fokozatait, s végül önmaga legtisztább lényegét, magyarságának igazi

arcát” (Ethn., LXVII. 128.). Ezzel hosszú időre megszabta a Társaság tevékenységének az irányát, kereteit is.

1945-től mint a Magyar Rádió elnöke, majd – többek között – mint vallás- és közoktatásügyi miniszter, mint a Hazafias Népfront főtitkára vagy az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke fáradozott azon, hogy a néprajz a közvéleményben is méltó szerephez jusson. Az ő vezetésével néhány évtized alatt, elnöksége idején a Magyar Néprajzi Társaság valóban felvirágzott. Ortutay Gyula csaknem minden évben belföldi vagy nemzetközi konferenciákat szervezett, könyvsorozatokot, kiadványokat kezdeményezett és valósított meg. Ujabban pl. a **Néprajzi Hírek** c. folyóirat az egész néprajztudomány eredményeiről és eseményeiről tájékoztat. Bölcs elnöki irányításának köszönhető, hogy Társaságunk valóban a magyar néprajztudomány összefogó társadalmi szervévé vált, melyben a néprajz hivatásos munkásai és az érdeklődők együtt dolgozhatnak.

Nemcsak mint a Társaság elnöke, vagy mint a népek közötti kapcsolatokat tudatosan fejlesztő tudós és kultúrpolitikus, hanem mint együttérző ember is pótolhatatlan veszteség számunkra. Ajtaja és szíve a Társaság valamennyi tagja számára mindig nyitva állt, segítő készsége közismert volt. Pillanatok alatt tudott olyan emberi elvi kapcsolatokat, légkört teremteni maga körül, amelyben a feszültségeket feloldotta, a személyi viták kátyujából kivezethette a Társaságot. Erre pedig mindig nagy szükség volt.

Nem tudjuk elfelejteni. Emlékét híven őrizni fogjuk.

Magyar Néprajzi Társaság

Ortutay Gyula „Akadémiai Aranyérme”-t kapott

A Magyar Tudományos Akadémia 138. közgyűlése alkalmával, 1978. május 9-én az Elnökség az elhunyt Ortutay Gyula akadémikusnak „Akadémiai Aranyérme”-t adományozott, aki a MTA Néprajzi Kutató Csoportjának igazgatójaként kiemelkedő tudományos érdemeket szerzett a magyar és az egyetemes néprajzkutatásban, valamint az Akadémia vezető testületeiben mint tudománypolitikus és tudományszervező.

A kitüntetést Szentágothai János, az Akadémia elnöke a következő méltató szavakkal nyújtotta át Ortutay Gyula özvegyének:

Mélyen tisztelt Asszonyom!

Engedje meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége és minden tagja nevében átnyújtsam Önnek a legnagyobb kitüntetést, amit Akadémiánk valamely tagjának kiemelkedő tudományos és közéleti tevékenységéért adhat.

Ortutay Gyula neve elválaszthatatlan a magyar és a nemzetközi nép-

rajztudomány ama haladó gondolati vonalától, amely nem azt keresi, ami népeket egymástól elválaszt, hanem azt, ami minden természetes társadalmi alakulásban az embertől elidegeníthetetlen: az alkotás öröme és spontaneitása, létének mindennapi gondjai mellett a szépnek és harmonikusnak a keresése, maga önkifejezése és életérzése szerinti életformájának alakítása. Ennek törvényszerűségei egyetemlegesek, tudományos felderítésük az emberi lét teljességének és a különbözőségben a nagy egység és érdekazonosság felismeréséhez vezet.

Amíg magyar társadalmunk ezt az alapvető igazságot érteni és értékelni tudja, amíg egy igazságos és az emberi tudat mindenki számára egyformán közvetíteni kívánó oktatási rendszert jelentős és mind tovább fejlesztendő nagy tettként tartja számon, addig **Ortutay Gyula** neve élni fog.

Mélységesen fájlaljuk valamennyien, hogy **Ortutay Gyula** nem érhet meg ezt a napot, mégis valamelyest kibékít az a tudat, hogy Akadémiánk e legnagyobb elismerését még az élő számára határozhatta el, és betegágyán még én adhattam át neki ezt a hírt. – Enyhítse az Ön fájdalmát Asszonyom – aki **Ortutay Gyulának** méltó és tudományos és közéleti alkotó művét inspirációjával jelentősen támogató társa volt – az a tudat, hogy e kiváló férfi kortársai és barátai igaz törekvéseit értékelték és végérvényesen a magukénak vallják.

Kiállítás Ortutay Gyuláról Groningenben

A hollandiai Groningen egyetemének Finnugor Tanszéke Szabó T. Ádám vezetésével 1978. áprilisában kiállításon emlékezett meg Ortutay Gyula haláláról. Arcképe mellett elhelyezték azt az angol nyelvű értesítést, amit a MTA Néprajzi Kutatócsoportja küldött ki, továbbá magyar, angol, finn, német nyelven megjelent munkáit. Az általa szerkesztett folyóiratokat, könyveket, első helyen a Magyar Néprajzi Lexikont mutatták be. Ezenkívül a kiállítást néprajzi vonatkozású fényképekkel, a néprajzi csoportok bemutatásával élénkítették.

Balassa Iván

TÁRSASÁGI HÍREK

Jubiláló tagtársaink

Köszöntjük nagyrabecsüléssel és tisztelettel az ebben az esztendőben születési évfordulójukat ünneplő alábbi tagtársainkat. Szívből kívánunk nekik jó erőt és egészséget, továbbá kellemes születésnapokat s kérjük őket, hogy a Társaság munkájába fokozottabb mértékben kapcsolódjanak be. Hisszük, hogy a Társaság „nagy öregjei”-nek a támogatása, az idősebb és a fiatalabb generációk összefogása előbbre visz bennünket célkitűzéseink megvalósításában és emeli Társaságunk méltóságát.

Ebben az évben hatvan évesek

Banó István (Bp.)
 Hatházy Lajos (Fehérvárcsurgó)
 Lengyel Béláné (Bp.)
 Macskásy Pál (Bp.)
 Szigeti György (Szeged)

Ebben az évben hatvanöt éves

Koppány János (Tótkomlós)
 Lipták Gáborné (Balatonfüred)
 Nagy Olivérné (Bp.)
 Nyíri Lajos (Békéscsaba)
 Reich Lajos (Bp.)
 Sándor Mihály (Berettyóújfalu)
 Scheiber Sándor (Bp.)
 Tábori György (Békéscsaba)
 Tóth Margit (Hajdúdorog)
 Zsoldos István (Bp.)

Hetven évesek

Dömötör Sándor (Bp.)
 Korompay Bertalan (Bp.)
 K. Kovács László (Bp.)
 Márk Tivadar (Bp.)
 Szabó János (Bp.)
 Szabó Lajos (Taktaszada)
 Erdődi József (Bp.)

Hetvenöt évesek

Csaba József (Csákánydoroszló)
 Kovács Miklós (Bp.)
 Márty József (Bp.)
 Pál F. János (Bp.)
 Szűcs Sándor (Biharnagybajom)
 Vajkai Aurél (Balatonalmádi)

Ebben az évben nyolcvan éves

Csanády Júlia (Bp.)

Zaláni Béla (Bp.)

Nyolcvan évesnél idősebb tagtársaink

Berze Nagy Ilona (Dunaföldvár) szül. 1892

Durkó Antal (Békés) szül. 1890

Fokos-Fusch Dávid (Bp.) szül. 1884

Gelencsér Sándor (Bp.) szül. 1896

Györffy Lajos (Túrkeve) szül. 1897

Molnár Antal (Bp.) szül. 1890

Nyárády Mihály (Nyíregyháza) szül. 1889

Sőregi János (Debrecen) szül. 1892

Tófalvy Sándor (Bp.) szül. 1889

K. Kovács László köszöntése

Bensőséges ünnepség színhelye volt az MTA Néprajzi Kutató Csoport Könyvtárterme 1978. március 10-én. K. Kovács Lászlót köszöntötték 70. születésnapján mindazon intézmények vezetői és dolgozói, amelyeknek az utóbbi 3–4 évtized folyamán az ünnepelt munkatársa volt. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszéke és Folklór Tanszéke, valamint a Néprajzi Múzeum nevében elhangzó rövid köszöntők után az egybegyűltek nagy figyelemmel hallgatták Keszi-Kovács László humorral és öniróniával teli előadását kacskaringós pályafutásáról. Jól tudjuk, hogy pályája és munkássága immár kitéphetetlen része a magyar néprajz történetének. A jubiláns szeretettel és tisztelettel emlékezett meg egykori tanáraitól, így Márton Béláról, Györffy Istvánról, Teleki Pálról, akiktől egész életre szóló útravalót kapott.

K. Kovács László 1908. március 3-án született Polgáron. Apja, K. Kovács Gábor gazdálkodó ember volt. A rokoni szálak, a gyermekkori és ifjúkori élmények a Tisza mellékéhez, Tiszacsegéhez és a környező falvakhoz, s nem utolsó sorban Debrecenhez kötik. Tanári szakdolgozatát „*A Hajdúság és a Nyírség településeinek összehasonlítása*” címmel írta 1934-ben az akkori Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaságföldrajzi Intézetében. 1934. szept. 1-től díjtalan gyakornok a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetében Györffy István szárnyai alatt, majd 1936. február 28-tól tanársegéd és ösztöndíjas gyakornok ugyanott. 1937-ben megvédte „*A magyar ekék és ekéskultúra*” című doktori disszertációját.

Életének fontos állomása, egyik meghatározó élménye, hogy 1937. szeptemberétől 1939. áprilisáig állami csereösztöndíjasként kikerül Finnországba és rövidebb időre Észtországba is. Jól megtanul finnül, de ami még fontosabb, ráébred a korszerű néprajzi adatfelvétel, a kérdőívek, az

Bodrogi Tibor köszönti K. Kovács Lászlót

adattárolás és a néprajzi muzeológia fontosságára. Finnországból hazaérve a Néprajzi Múzeumba kerül gyakornoknak. 1940. okt. 19-től Kolozsváron dolgozik egyetemi intézeti tanárként. 1944. augusztus 30-val visszatér Budapestre és a Teleki Pálról elnevezett tudományos intézet Táj- és Népkutató Osztályának tanára. 1946. február 1-től átszervezett korábbi munkahelyén, a Kelet európai Tudományos Intézet Néptudományi Intézetében folytatja munkáját egészen 1949. novemberéig, az intézet megszüntetéséig. Ezekben a rendkívül mozgalmas években **K. Kovács László** igen termékeny volt, például 1948-ban a Néptudomány Kézikönyvének három füzetét jelentette meg.

1949. végén az ELTE Néprajzi Intézetéhez került, mint önálló tudományos kutató. 1963. március 1-vel nevezték ki az MTA Néprajzi Kutató Csoporthoz, amely kezdetben tanszéki csoportként működött. Innen ment 1973. március 31-én nyugdíjba. Szobája, munkahelye mindvégig a Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Intézetében volt, minek folytán kapcsolata az újabb és újabb néprajzos hallgatókkal sohasem szűnt meg. Az 1950-es években úgyszólván semmit sem publikált. 1962-ben nyújtotta be „*A borsavölgyi juhászat*” c. terjedelmes – és máig kiadatlan – kandidátusi disszertációját.

Hosszabb időn át szerkesztette a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratát, az *Ethnographiát* (1957–1971). Részt vállalt a szaktudomány kollektív munkáiban is. Az idősebb generációból talán senki nem írt annyi szócikket a Magyar Néprajzi Lexikon számára, mint K. Kovács László. Tudományos kutatómunkája az etnográfia különböző ágait gazdagította. Jelentősek a földművelő gazdálkodás (eke, cséplés), az állattartás (főként a tejgazdálkodás, a juhtartás és a lótarás kérdései) és a közlekedés témakörében elért eredményei.

Szólni kell arról is, hogy elsők között ismerte fel a néprajzi filmezés szükségességét és igen sok időt és energiát áldozott operatőrként, szakértőként, szervezőként néprajzi filmekre. Munkásságát az itt közreadott válogatott bibliográfia csak részleteiben tükrözheti, mivel a fényképezés, a filmezés, a szerkesztés, a fiatal nemzedék magánórákon történő oktatása és a színhagyományok tovább éltetése talán az írásnál is kedvesebb számára. Mi most mégis azt kívánjuk, hogy kéziratos munkáit mielőbb jelentesse meg, értékes jegyzeteit formálja dolgozatokká, mert a fiatalabb nemzedékek várják, igénylik újabb publikációit.

Kívánunk ehhez több külső támogatást, de legfőképpen alkotókedvet és jó egészséget.

Paládi-Kovács Attila

K. Kovács László műveinek válogatott bibliográfiája

I. *Önálló művek*

A néprajzi gyűjtés módszere.

Bp. 1939. 44 p.

A kolozsvári hóstátiak temetkezése.

Kolozsvár, 1944. 424 p.

Kérdezzétek az utakat ... Utijegyzetek.

Bp. 1945. 119 p.

A bálványosváraljai fejős juhászat. Néprajzi tanulmányok 2.

Bp. 1947. 32 p.

A magyar földművelő gazdálkodás kutatása.

Bp. 1948.

A magyar állattartás kutatása.

Bp. 1948. 24 p.

A magyar népi közlekedés kutatása.

Bp. 1948. 23 p.

Hogyan gyűjtsük a népi gazdálkodás tárgyait?

Bp. 1953. 36 p.

II. *Cikkek, tanulmányok*

Adatok Tiszacsege néprajzához.

Néprajzi Értesítő, XXVII. 1935. 99–103.

A hasi kikészítése.

Néprajzi Értesítő, XXVII. 1935. 103–105.

Botpárgolás.

Néprajzi Értesítő, XXVII. 1935. 105–106.

Állatgyógyító eljárások Telkibányáról.

Néprajzi Értesítő, XXVIII. 1936. 135–136.

A Néprajzi Múzeum magyar ekéi.

Néprajzi Értesítő, XXIX. 1937. 1–44.

Kulimász égetés.

Néprajzi Értesítő, XXIX. 1937. 202.

Egér mint eketalyiga-kenőcs.

Néprajzi Értesítő, XXIX. 1937. 208.

Ackergeräte in Ungarn.

Ungarische Jahrbücher, XVIII. 1938.

Kansatieteilejään timita Unkarissa.

In: Kalevalaseura, no. 3. Helsinki, 1938.

Néprajzi muzeológia.

Néprajzi Értesítő, XXXI. 1939. 261–293.

Györffy István irodalmi munkássága.

Néprajzi Értesítő, XXXI. 1939. 378–382.

A társadalom, a magyar népi kultúra és magyar mivoltunk megismerése szolgálatában.

Néprajzi Értesítő, XXXI. 1939. 419–420.

Néprajzi feladatok Erdélyben.

Híd, 1940. 2.sz.

Kendermunka és szerszámai a Taktaközben.

Néprajzi Értesítő, XXXIII. 1941. 119–133.

Kátrányégetés Közép-Finnországban.

Néprajzi Értesítő, XXXIII. 1941. 185–208.

Hóstáti képek.

Kolozsvári Szemle, 1943. 2.sz.

- Tejvarázslás a Borsa völgyében.
Ethnographia, LVI. 1945. 52–59.
- Adatok a bálványosváraljai fejős juhászathoz.
Ethnographia, LVIII. 1947. 45–55, 191–210.
- Die ungarische Dreschfliegel und Dreschmethoden.
Acta Ethnographica, I. 1950. 41–95.
- Ethnographische Filmaufnahmen in Ungarn (Néprajzi filmezések Magyarországon).
Néprajzi Értesítő, XXXVIII. 1956. 314–326.
- Unkarin kansatieteen nykyiset tehtäv-t ja ongelmat.
Kotiseutu, 1958. nr. 8. Helsinki.
- Beiträge zur Frage der Eszténa-Genossenschaften (Melkgenossenschaften) in der Siebenbürger Heide. – Viehzucht und Hirtenleben (red. L. Földes – B. Gunda – M. Belényesy)
Bp. 1961. 329–361.
- Tietoja Mezőségin lammaspoliskunta-eli eszténalaitoksesta.
In: Kalevalaseuran Vuosikirja, Nr. 41. 293–320. Helsinki, 1961.
- Prerabotkata na ovcseto mljako u transzilvanskite madzsari v Rumjanija.
In: Izvéstija na Etnografszkija Insztitut i Muzej, VI. 135–156, Szófia, 1963.
- Fiastyúk.
Ethnographia, LXXVI. 1965. 465.
- A közös fejős-juhnyájak tejhasznvételi formái Erdélyben 1900 körül.
Népi Kultúra – Népi Társadalom, I. 1968. 9–50.
- Pásztortűzhelyek Erdélyben 1900 körül.
Népi Kultúra – Népi Társadalom, II–III. 1969. 7–43.
- Die traditionelle Milchwirtschaft bei den Ungarn.
In: Viehzucht und Hirtenkultur (red. L. Földes), 640–695. Bp. 1969.
- Adatok tejkonzerválásunk egyik régi módjához.
Ethnographia, LXXX. 1970. 617–634.
- Adatok a miskolci Avasi templom történetéhez.
Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XI. 1972. 55–68.
- Györffy István, mint egyetemi tanár.
Ethnographia, LXXXV. 1974. 28–32.
- A borsavölgyi juhászat I–II.
700 p. 313 t., 12 térkép.
Kandidátusi értekezés. Kézirat a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.

A Társaság új tagjai

1977. november 2-án felvett új tagok:

Czakó Klára – Budapest; Balla Tibor – Debrecen; Gelencsér Mihály – Pécs; Karay Zsófia – Budapest; Kubassek János – Budapest; Virt István – Budapest; Lengyel János – Budapest; Nádas Éva – Pécs; Tóth József – Budapest; Aumüller Stephan – Ausztria.

1978. január 25-én felvett új tagok:

Gelencsér József – Székesfehérvár; Hudák Ilona – Budapest; Korkes Zsuzsanna – Kiskunfélegyháza; Ország-Varga Mária – Budapest; Pákozdy László Márton – Budapest; Sára János – Dabas; Sulykos Ilona – Budapest; M. Vad László – Budapest; Szabó Tünde – Kaposvár.

1978. március 8-án felvett új tagok:

Klimes Szmik Katalin – Budapest; Kővári József – Budapest; Leblanc Zsoltné – Salgótarján; Somogyiné Faragó Ágnes – Budapest.

Balassa Iván megbízatása

A Magyar Néprajzi Társaság Választmánya az elnöki tisztség megüresedése folytán **Balassa Iván** ügyvezető alelnököt bízta meg a legközelebbi közgyűlésig az elnök helyettesítésével.

Társaságunk legrégebb tagjai

Közeledik a Magyar Néprajzi Társaság megalakulásának (1889) századik évfordulója. Illő tehát számba venni, hogy kik a Társaság legrégebb tagjai. Ezt érdemes megvizsgálni azért is, mert közgyűlés, választmányi gyűlés előkészítése során is többször merült már fel az a kérdés, hogy ki hány esztendő óta tagja a Társaságnak. Felkértük tehát a Társaság Titkárságát, hogy a Társaság legalább 30 éve vagy ennél régebből tagjainak a jegyzékét állítsa össze. Közöljük az összeállítást és a tagság kezdő évét.

Bakó Ferenc (Eger) 1948

Balassa Iván (Bp.) 1937

Balogh István (Debrecen) 1936

Bálint Sándor (Szeged) 1926

Barabás Jenő (Bp.) 1947

Bárdos Lajos (Bp.) 1937

Belényessy Márta (Bp.) 1948

- Bereczki Imre (Dévaványa) 1942
 Berze Nagy Ilona (Dunaföldvár) 1948
 Boross Marietta (Bp.) 1947
 Csaba József (Csákánydoroszló) 1934
 Csanády Júlia (Bp.) 1937
 Csizmadia Andor (Bp.) 1940
 Dömötör Tekla (Bp.) 1937
 Domanovszky György (Bp.) 1935
 Dömötör Sándor (Bp.) 1929
 Erdei Ferencné (Bp.) 1938
 Fehér Gyula (Bp.) 1938
 Fél Edit (Bp.) 1933
 Földyné Virány Judit (Bp.) 1946
 Gáborján Alice (Bp.) 1947
 Gergely Pál (Bp.) 1935
 Gunda Béla (Debrecen) 1932
 Györffy György (Bp.) 1940
 Györffy Lajos (Túrkeve) 1920
 Hegyi Imre (Bp.) 1940
 Jambrich Kázmér (Pécs) 1947
 Katona Imre (Bp.) 1948
 Kodolányi János (Bp.) 1941
 Komáromy József (Miskolc) 1937
 Korompay Bertalan (Bp.) 1934
 Lengyelné Kovács Ágnes (Bp.) 1940
 K. Kovács László (Bp.) 1936
 K. Kovács Péter (Bp.) 1936
 Kresz Mária (Bp.) 1936
 Lakatos Károly (Tokaj) 1948
 László Gyula (Bp.) 1937
 Lükő Gábor (Bp.) 1931
 Macskásy Pál (Bp.) 1934
 Márk Tivadar (Bp.) 1937
 Molnár Antal (Bp.) 1920
 Molnár Balázs (Bp.) 1939
 Molnár József (Bp.) 1932
 Morvay Judit (Bp.) 1946.
 Morvay Péter (Bp.) 1937
 Nagy Dezső (Bp.) 1947
 Nagy Gyula (Orosháza) 1940
 Némethy Endre (Bp.) 1936
 Nyárády Mihály (Nyíregyháza) 1922
 Pap Miklós (Tokaj) 1921
 Papp Géza (Bp.) 1945
 Rajeczky Benjamin (Pásztó) 1934

Scheiber Sándor (Bp.) 1938
Sergő Erzsébet (Bp.) 1947
Sőregi János (Debrecen) 1937
Szentmihályi Imre (Zalaegerszeg) 1945
Szűcs Sándor (Biharnagybajom) 1945
Tálas István (Bp.) 1935
Tárkány Szűcs Ernő (Bp.) 1942
Ujváryné Kerékgyártó Adrienne (Bp.) 1936
Vajkai Aurél (Balatonalmádi) 1937
Varga Ádám (Bp.) 1939
Vargha László (Bp.) 1937
Vargyas Lajos (Bp.) 1944
Végh József (Bp.) 1931
Volly István (Bp.) 1929
Zaláni Béla (Bp.) 1944

(A Titkárság az összeállítást a pár évvel ezelőtt kiküldött adatlapok alapján végezte. Aki az adatlapot nem küldte vissza, azzal nem számolhattunk. Ajánlatos viszont az adatokat pótolni vagy szükség esetén helyesbíteni és ennek érdekében a Titkárságot megkeresni. A Titkárság új címe: **1055 Budapest Kossuth Lajos tér 12.** Telefon: 326–340.)

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

Néprajzi csoportok kutatási módszerei
(Tanácskozás Sárospatakon 1977. november 15–16.)

A Magyar Néprajzi Társaság 1977. november 15–16.-án, Sárospatakon „Néprajzi csoportok kutatási módszerei” címmel szaktanácskozást rendezett. Az Elnökség javaslata alapján a szaktanácskozás programjának kialakítására a Választmány az alábbi összetételű Előkészítő Bizottságot jelölte: Tálasi István és Gunda Béla társelnökök, Andrásfalvy Bertalan, Barabás Jenő, Filep Antal, Kósa László, Paládi Kovács Attila tagok és Gráfik Imre titkár.

Az Előkészítő Bizottság a szaktanácskozás célját a következőkben határozta meg: a szaktudományos kutatás előrehaladása, a magyar néprajz előtt álló nagyméretű összefoglalások (Néprajzi Lexikon, Néprajzi Atlasz, Magyarország Néprajza) minden eddiginél hangsúlyozottabban vetik fel a kultúra regionális tagolódása, a néprajzi csoportok és a körülhatárolás kérdéseit. A tanácskozás tekintse át az eddig elért eredményeket, a különböző irányzatokat és álláspontokat, s lehetőség szerint törekedjen elvi-elméleti, fogalmi és módszertani vonatkozásokban olyan javaslatok kidolgozására, melyek biztosítják a további magas színvonalú, egységes szemléletű kutatást.

A meghívottak létszámának korlátozottsága, de főként a kitűzött cél, továbbá a szaktanácskozás hatékonysága érdekében az Előkészítő Bizottság a rendezvény témájában közvetlenül érintett kutatók meghívását javasolta, akik a kérdéskörben önálló kutatással, ill. elvi-módszertani áttekin-téssel rendelkeznek. A Választmány elé terjesztett személyi javaslatok alapján a szaktanácskozásra meghívást kapott: Andrásfalvy Bertalan, Balassa Iván, Balogh István, Bálint Sándor, Bakó Ferenc, Barabás Jenő, Bárh János, Bodó Sándor, Dankó Imre, Filep Antal, Gunda Béla, Gráfik Imre, Hofer Tamás, Janó Ákos, Katona Imre, Kósa László, Kodolányi János, Kresz Mária, Paládi-Kovács Attila, Lükő Gábor, Martin György, Morvay Judit, Morvay Péter, Ortutay Gyula, Sárkány Mihály, Szabadfalvi József, Szabó László, Szentmihályi Imre, Szilágyi Miklós, Tálasi István, valamint Bánszky Mária (Jugoszlávia), Gaál Károly (Ausztria) és Márkus Mihály (Csehszlovákia).

A szaktanácskozás elfogadott programtervezete a következő volt:
1977. november 15-én de. 9 órakor megnyitó
Délelőtti előadások

Gunda Béla: Kulturareák és etnikai csoportok

Barabás Jenő: A népi kultúra zónális struktúrája

Sárkány Mihály: Kultúra, etnosz, etnikum

Vita – megbeszélés

Délutáni előadások

Paládi-Kovács Attila: Kulturális régiók néprajzi vizsgálata

Andrásfalvy Bertalan: A csoport meghatározás elvi kérdései

Filep Antal: A népcsoportok terminológiája (áttekintés és értékelés)

Hofer Tamás: A regionális tagoltság különböző megközelítési lehetőségeiről

Vita – megbeszélés

1977. november 16. de. 9 óra

Délelőtti előadások

Bakó Ferenc: A palóckutatás elvi és módszertani problémáiról

Martin György: Táncdialektusok és néprajzi csoportok

Katona Imre: A magyar népdalok és népballadák táji típusai

Morvay Judit: A Zobor vidéki csoport néprajzi jellege

Bárh János: A pota néprajzi csoport népművészeti szempontú körülhatárolása

Bodó Sándor: Tokaj Hegyalja: egy minőségi borvidék körülhatárolása

Gráfik Imre: Szentendre sziget néprajzi körülhatárolásának kérdései

Vita – megbeszélés

Délutáni előadások

Gaál Károly: A Felső-Őrség kutatásának módszere

Bánszky Mária: A vajdasági néprajzi csoportok áttekintése

Vita – megbeszélés – összegezés

A Társaság elnökének **Ortutay Gyula** akadémikusnak – más irányú elfoglaltsága miatti – távollétében a szaktanácskozást **Balassa Iván** ügyvezető alelnök nyitotta meg. A vendéglátó város nevében **Budavári Csaba** üdvözölte a résztvevőket.

Az első napon, melyen **Tálas István** elnökölt, főként elvi-elméleti megközelítésű előadások hangoztak el, előtérbe helyezve a fogalmi és a módszertani kérdéseket. A második napon **Gunda Béla** elnökletével folytatódott a program, s ekkor többségükben konkrét esetek, körülhatárolási kérdések szerepeltek.

A kétnapos ülészakon mindössze két meghirdetett előadás maradt el, az előadók (**Gaál Károly** és **Katona Imre**) sajnálatos távolléte miatt. Ugyanekkor azonban sor került egyes témakörökben korreferátumokra (**Balogh István**, **Bálint Sándor**, **Szilágyi Miklós**), továbbá **Márkus Mihály**-nak a csehszlovákiai kutatásokat áttekintő beszámolójára, valamint **Szabó László** írásban megküldött hozzászólásának felolvasására.

Az elhangzott előadások és a szépszámú hozzászólások, s a kialakult vita egyaránt igazolták a téma napirendre tűzésének időszerűségét és jogosságát. A különböző álláspontok, kutatási irányzatok, vizsgálati szempontok és módszerek egymáshoz közelítő egységesítésére valójában nem lehe-

tett számítani, azonban néhány fontosabb tanulság megfogalmazódott, s főként kirajzolódtak a feladatok s ezek megoldásához szükséges még a szociálpszichológusok és nyelvészdialektológusok együttműködése is.

A jelenlévők a tanácskozási programon túl három közös rendezvényen vettek részt: Janó Ákos múzeumigazgató vezetésével megtekintették a Rákóczi Múzeum kiállítását; baráti összejövetelen, közös vacsorán folytathatták a felvetődött kérdések kötetlen vitáját, s végül záró programként, november 17-én egész napos kiránduláson tekintették meg Borsod-Abaúj-Zemplén megye kulturális, műemléki és néprajzi nevezetességeit; Karcsa – Széphalom – Telkibánya – Filkeháza – Vizsoly – Gönc – Boldogkőváralja – Szerencs útvonalon.

A sárospataki szaktanácskozás értékelése még korai lenne. Az elhangzott anyag rögzítésre került, s a helyszínen hozott határozat értelmében az Előkészítő Bizottság szűkített összetételben (Tálas István és Gunda Béla társelnökök, Barabás Jenő és Paládi-Kovács Attila tagok, valamint Gráfik Imre titkár) a közeljövőben összefoglalja a tanácskozás főbb eredményeit.

Remélhetően a „Néprajzi csoportok kutatási módszerei” c. szaktanácskozás legfontosabb gondolatai mielőbb publicitást is nyernek és termékenyítően hatnak a magyar néprajztudományra.

Finn-magyar folklorisztikai konferenciák

A magyar és a finn tudományos akadémiák megállapodása értelmében a két ország irodalomtudományának, nyelvtudományának és a rokon szakterületeknek a kutatói kis szimpoziumokon vesznek részt.

A két fél határozata alapján 1977. május 24–26 között került sor az első ilyen értekezletre „A műfajok struktúrája és a szóbeli hagyomány” témakörből. A finn fél részéről a kezdeményező Lauri Honko professzor (Turku), magyar részről a vendéglátó MTA Néprajzi Kutató Csoportja és az ELTE Folklor Tanszéke volt. A konferencián sorban a következő előadások hangoztak el: L. Honko: A sirató műfaji kérdései, – Hajdú Péter: Dallam és szöveg a szamojéd epikus énekekben, – Dömötör Tekla: Megjegyzések a Nordic Institute of Folklore folklor-terminológiai szótáráról, – A. Nenola-Kallio: Két fájdalomkifejező – az inkeri siratók és lírai panaszdalok, – Katona Imre: Az európai népek bölcsődalai, – P. Leino: A legenda szerkezeti és funkcionális egységei, – Voigt Vilmos: A folklor műfajok kommunikációs rendszere, – Hoppál Mihály: A mitosz-szövegek elemzése, – A.L. Siikala: A csukcs sámánénekek szerkezete, – S. Apo: Marina Takalo tündérmeséinek morfológiája, – Kriza Ildikó: A magyar vallásos balladák.

Az előadásokat igen élénk vita követte. A konferencia résztvevői látogatást tettek különböző tudományos intézményekben, megtekintették a magyar siratókról készített szakmai filmanyagot, és a mátraverebély-szent-

küti búcsún folklorisztikai megfigyeléseket végeztek. A konferencia anyaga alapján tanulmánykötet készült, amelyet a *Bibliotheca Uralica* sorozatában „Genre, Structure and Reproduction” címmel angol-német nyelven adnak ki. A kötet kézírata már a kiadónál van.

A második hasonló jellegű konferencia témája „A szóbeli költészet adaptációja, változása és elmúlása” lesz; 5–6 magyar és ugyanannyi finn résztvevővel. Ezúttal a finn fél a szervező, és remélhetőleg az ő feladata lesz a publikálás is.

A munkaértekezlet jellegű megbeszélések eredményei iránt máris nagy nemzetközi érdeklődés mutatkozik meg, és egyidejűleg megkezdtek a harmadik összejövetel előkészületeit. Ezt ismét a magyar fél rendezi, és témájául a szóbeliség és írásbeliség közvetlen kölcsönhatását tűzték ki. Ez a legvalószínűbben 1979 folyamán kerül megrendezésre.

Voigt Vilmos

„Magyar Szimpozion” az Amerikai Antropológiai Társaság ülésén

Az Amerikai Antropológiai Társaság 76. éves közgyűlésén, amelyet 1977. november 29. – december 3. között rendeztek meg Houstonban, szimpozionot tartottak „Kulturális határok fenntartása: a magyar példa” címen a magyar néprajzkutatások amerikai megismertetéséért és amerikai kutatók figyelmének a magyar néprajzra tereléséért az elmúlt években sokat munkálkodó Máday Béla tiszteletére. A szimpozionon az alábbi, csupán kivonataikból ismert előadások hangzottak el:

Katona–Apte Judit: A 19. századi Magyarország – egy demográfiai rejtély. Ebben az előadásban a szerzőnő arra a kérdésre keres választ, hogy Magyarországon miért követte a magas születési és halálozási arányszámú korszakot az alacsony születési és halálozási arányszámú, amikor általában magas születési és alacsony halálozási arányszámú korszak szokott a kettő közé iktatódni.

Bell Peter: A család és a rokonság változó szerepe egy kollektivizált magyar faluban. A szerző Tarnabodon végzett terepmunkája alapján írja le azokat a változásokat, amelyek a családi szerepkörökben, a rokonság funkcióiban bekövetkeztek a termelőszövetkezet megalakulása következtében, amikor a család többé már nem egysége a termelésnek és a fogyasztásnak.

Sozán Mihály: Földbirtoklás mint az etnikum fenntartásának egyik formája. A burgenlandi magyar népszívetet vizsgálva, arra a következtetésre jutott a szerző, hogy a magyarok körében szokásos szétöröklése a földnek – szemben a germán öröklési rendszerrel – a faluendogámiát erősítette, mert a szétaprózott földterületek házassággal összekapcsolása nyújtott lehetőséget a megélhetést biztosító gazdaság megeremtésére.

Hollós Marida: Magyarok a kanadai síkságon: etnikum és generációs változás. A Saskatchewan Tartományban lévő Kipling-Békevár környéki

falvak magyar lakosságát vizsgálva, a szerző úgy találta, hogy az egymást követő három generáció etnikai tudatának alakulása eltér a megszokottól, városi lakosság köréből ismert formulától, nevezetesen, hogy a második generációé gyengül, a harmadik generáció pedig a nagyszülők etnikai hovatartozását itéli fontosnak. Ugy látja, hogy a falusi lakosság körében a harmadik generációban tovább gyengül az etnikai tudat.

Kományi Gitta: A kálvinizmus szerepe a new-yorki magyar bevándorlók életében. Az előadás Az Első Magyar Református Egyház (az Egyesült Államokban kialakult egyház) és a Magyar Református Egyház (csak bevándorló magyarokat felölelő egyház) szerepét vizsgálja az etnikai tudat fenntartásában.

Reining, Conrad C.: A falu-identitás jelentősége. A tolna megyei németek körében terepmunkát végzett kutató azt mutatja be, hogy a török hódoltság alól felszabadult, különböző népelemekkel újraterelített területen a társadalmi érintkezésben a faluhoz tartozás kifejezése vált a legfontosabb csoportjelzővé.

Reméljük, hogy a csupán rövid tájékoztatásból ismert tanulmányok nyomtatásban is hozzáférhetővé válnak.

Sárkány Mihály

Mitosz és történelem

Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Folklor Osztálya immáron hagyományosan minden ősszel folklór szimpoziумot rendez.

1978. szeptember 25 – és 29.-e között *Mitosz és történelem* címmel Budapesten az Akadémia épületében lesznek az ülések. A téma kiválasztását az indokolta, hogy a készülő Magyarság Néprajza néphit fejezetéhez az előadások elméleti és módszertani eredményekkel, valamint konkrét elemzésekkel járuljanak hozzá.

A tematika kiválasztásakor a másik szempont az volt, hogy az utóbbi években míg – külföldön a mitosz kutatásban a különféle strukturalista ill. szemiotikai irányzatok jelentős mértékben uralták a terepet –, addig a *történeti* szempontú összehasonlító kutatás sokkal kevésbé hallatta szavát. Hazánkban már hosszú ideje folyik történeti-összehasonlító vallás-, s azon belül mitosz ill. mitológiai kutatás.

A szimpoziум célja, hogy felerősítse, összefogja a meglévő törekvéseket. Egmás mellett bemutassa a történeti alapokon álló összehasonlító mitológiai kutatás hazai eredményeit. Ezért elsősorban *konkrét elemzéseket* várunk a résztvevőktől, amelyek egy-egy mitosz szövegének vagy valamely mitológia rendszerének közvetlen bemutatását és elemzését tűzi ki célul.

Az előzetesen bejelentett több mint félszáz előadás között vannak olyanok, amelyek az ókori kultúrák, olyanok, amelyek a honfoglalás kor, a magyar néphit, távoli és rokon népek mítoszait elemzik. A dolgozatok az Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához c. sorozat negyedik kötetében látnak majd napvilágot 1978. szeptemberében.

Hoppál Mihály

A magyar néprajztudomány 1977-ben a számok tükrében I.

Az MSZMP KB 1969. június 26-i ülésén elfogadott tudománypolitikai irányelvek többek között célul tűzték az egyes tudományágazatok elvi-módszertani összefogásának (áttekintésének, koordinálásának, irányításának), biztosítását. A IV. 5. b. pont értelmében a társadalomtudományok országos állami irányítására hárul: „Az egyes társadalomtudományi ágazatok általános helyzetének (bázis, struktúra, eredmények stb.) rendszeres elemzése s a fejlesztés koncepcióinak kidolgozása.” Ennek a programnak a keretében készült az elmúlt évtizedben átfogó tudományági helyzetfelmérés több társadalomtudományról, mint arról a *Magyar Tudományban* megjelent írások is tájékoztattak. Az ún. „tudományági helyzetfelmérések” értelmét és szükségét könnyen beláthatjuk, ha elgondolkozunk a *tudománypolitikai irányelvek* III. 3. pontjának tartalmán: „A társadalomtudományok felsőszintű országos irányítása ma nem megoldott hazánkban. A Magyar Tudományos Akadémia a társadalomtudományok országos felelőse. E funkcióját osztályai útján és bizottsági hálózata keretében látja el. Az Akadémia azonban ezt a feladatot az adott körülmények között csak korlátozott mértékben teljesíti. Ennek legfőbb okai: a társadalomtudományi intézmények több főhatósághoz tartoznak; a kutatáshoz szükséges anyagi eszközök jelentős részével nem az Akadémia rendelkezik, és jelenlegi szervezete még saját intézetei irányításához sem megfelelő; a bizottsági hálózat nem alkalmas az operatív vezetésre.”

A néprajztudomány osztozik az utóbb említett társadalomtudományok sorsában. Kutatási bázisai megoszlanak az Akadémia, az Oktatási Minisztérium, a Kulturális Minisztérium és a megyei tanácsok között. Ilyenformán a szaktudomány egészére kidolgozott kutatási stratégia, munkaterv, összehangolt káderfejlesztés, továbbképzési program sem létezik. Pedig az 1950-es években egyszer már bebizonyosodott a néprajzi kutatómunka országosan összehangolt 5 éves terveinek haszna. Bizonyos, hogy az 1960-as években kialakult intézményi, irányítási struktúra keretei között is a jelenleginél jobban lehetne koordinálni a kutatási terveket, a továbbképzést, a közművelődési és a publikációs tevékenységet stb.

A néprajztudományról 1969 óta átfogó elemzés, helyzetfelmérés nem készült. Az információk is hiányosan jutnak el a szaktudomány művelőihez a jelenlegi szervezeti elkülönülés következtében. Éppen ezért nagyon időszerűvé vált a néprajztudomány helyzetének elemzése a tudománypolitikai irányelvek szellemében.

Mindenféle tudományszervezési, tudományfejlesztési koncepció kidolgozásának előfeltétele – még oly kevesek által művelt szaktudomány esetében is – a kutatási bázisok adatainak ismerete és elfogulatlan elemzé-

se. A néprajztudományról a Központi Statisztikai Hivatal, az Akadémia és a Kulturális Minisztérium kiadványaiban kevés adatot találunk. Ilyenformán a szaktudomány művelői, intézményeinek vezetői, irányító hatóságai is hiányos ismeretekkel rendelkeznek a tudományszak egészéről, mindenki csak szűkebb területét ismeri megbízhatóan. Az alábbiakban következő adatgyűjtemény forrásai csak kisebb részben kiadványok, az adatok többségét levélben, szóban közölték a megkeresett intézmények illetékesei. Ezért őket e helyen is köszönet illeti.

Az adatgyűjtés 1978 február elején lezárult, statisztikánk viszonylag hűen csak az 1977. évi decemberi állapotokat tükrözi. A létszám adatok részleteikben ugyan gyorsan változnak, de az arányok átalakulásához hosszabb idő szükséges. Ez a kimutatás 5–10%-os tűréssel néhány évig tükrözi a valóságot és ha egy évtized múltán újabb felmérés készül, hasznos viszonyítási alap lehet. Kimutatásunk szerint jelenleg 190 főt alkalmaznak a különböző etnográfus szakképesítést igénylő munkahelyeken. Ez nem jelenti azt, hogy ugyanennyi néprajzkutató van Magyarországon. A nyugdíjasokkal együtt számuk valószínűleg 200 fő fölé emelkedik, hiszen a minősített kutatók között 13, a Néprajzi Lexikon szerzőgárdájában 12 nyugdíjast találunk. Ugyanakkor a néprajzi kutatóbázisokon számos történetrégész képzettségű szakember áll alkalmazásban (12 fő, 6%), ami örvendetes, de akadnak néprajzi szakképesítéssel, diplomával nem rendelkezők is (19 fő, 10%), ami cseppet sem örvendetes.

A kutatási bázisok és a káderállomány területi megoszlása némileg más képet mutatna, ha a Szentendrén létesült Szabadtéri Múzeumot nem Budapesthez, hanem a „vidékhez” számítjuk. Tekintettel arra, hogy az az intézmény közvetlenül a Kulturális Minisztérium irányítása alatt áll és dolgozóinak többsége budapesti lakos, helyesebbnek látszott az előbbi megoldás. A legtöbb fejtörést a néprajzkutatók szakágazatok szerinti besorolása okozza. A problémát az jelenti, hogy ugyanaz a kutató a néprajztudomány több ágát is művelheti egyidejűleg, vagy életpályája során. Ismerünk folkloristából átszakosodott földművelés-kutatót, kötetnyi mondát publikáló etnográfust és proletárrétegek (pl. kubikusok) anyagi kultúráját, társadalmát feldolgozó folkloristát. A mondottakból következik, hogy ebben a kimutatásban szerepet kaptak szubjektív megfontolások is. Inkább vállaljuk a szubjektivitás vádját, mint az objektivitás látszatát elérendő számítgatást 1/2 és 1/4 kutatókkal.

I. Kutatói állomány és intézmények

A. A fontosabb kutatási bázisok

	alapítási éve	kutatói lét- száma 1977-ben
1. Magyar Tudományos Akadémia		
a. MTA Néprajzi Kutató Csoport	1967	31
b. MTA Zenetudományi Intézete (Népzene kutató Csoport)	1974 1953	12
2. Múzeumi terület		
a. Országos hatáskörű intézmények		
Néprajzi Múzeum, Budapest	1872	30
Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Szentendre	1972	12
b. Vidéki múzeumok	változó	75
3. Egyetemek		
a. ELTE Néprajzi Tanszék, Bp.	1934	6
Folklor Tanszék	1946	
Tárgyi Néprajzi Tanszék	1951	
b. KLTE Néprajzi Tanszék – Debrecen	1949	3
Kelet-európai tanszéki kutatócsoport	1974	4
c. JATE Néprajzi Tanszék – Szeged	1929	1

B. A kutatóbázisok létszámadatai 1977. év végén

	fő	%
1. Főhatóságok szerint		
Az MTA intézményeiben	48	25
Az Oktatásügyi Minisztérium tanszékein	10	5
A Kulturális Minisztérium múzeumaiban	123	65
Más minisztériumok múzeumaiban	4	2
Alkalmazott területen (OMF, Hiszöv, stb.)	5	3
Összesen	190	100 %
2. Területi elhelyezkedés		
Budapest összesen	106	56 %
MTA intézményeiben	43	23
Egyetemen	6	3
Néprajzi Múzeum	30	16
Szentendrei Szabadtéri Múzeum	12	6
Egyéb	15	8
Vidék összesen	84	44 %
Akadémia	5	2
Egyetem	4	2
Múzeumi terület	75	40
Összesen	100	100 %
3. A fenti kutatóbázisok kutatóinak szakágazatok szerinti megoszlása		
	fő	%
– Anyagi kultúra – gazdasági néprajz	77	40
– Szellemi néprajz, folklór	58	31
– Társadalomnéprajz	15	8
– Egyetemes néprajz	9	5
– Történész, régész	12	6
– Szakképzetlen, megállapíthatatlan	19	10
Összesen	190	100 %

4. A szakágazatok képviselője a fontosabb kutatóbázisokon

	anyagi kultúra	szellemi kultúra	társada- lom nép- rajz	egyete- mes nép- rajz	történe- sz, régész	egyéb
MTA Néprajzi Kutató Csoport	7	15	5	2	2	–
MTA Zenetudományi Intézet	–	12	–	–	–	–
MTA Dunántúli Intézete	–	–	1	–	–	–
Néprajzi Múzeum	10	6	5	7	2	–
Szabadtéri Néprajzi Múzeum	9	1	–	–	1	1
Vidéki múzeumok	38	13	3	–	7	14
Országos gyűjtőkörű múzeumok, alkalmazott területek	7	4	1	–	–	3
Egyetemi tanszékek, tanszéki kutatók	6	7	–	–	–	1
	77	58	15	9	12	19

II. A „Zenetudományi, néprajzi és folklór szakbizottsághoz”
tartozó minősített néprajzi kutatók megoszlása*

akadémikus	2 fő
tudományok doktora	6 fő
kandidátus	38 fő
Összesen	46 fő

*Megjegyzés! A fenti kimutatásban szerepelnek a nyugdíjasok is, de nem szerepelnek a történe-
sz szakbizottsághoz tartozó, néprajzi kutatóbázison dolgozó kutatók (1 doktor, 2 kandidátus).

1. A minősített kutatók megoszlása fokozatuk elnevezése szerint

DOKTOROK

az irodalomtudományok doktora	1 fő
a zenetudományok doktora	1 fő
a történettudományok doktora	4 fő
Összesen:	6 fő

KANDIDÁTUSOK

a zenetudományok kandidátusa	4 fő
a nyelvtudományok kandidátusa	1 fő
az irodalomtudományok kandidátusa	6 fő
a történettudományok kandidátusa	27 fő
Összesen:	38 fő

Megjegyzés: A folklór-kutató Katona Imre és Ferenczi Imre nem az irodalomtudományok, hanem a történettudományok kandidátusa. Vargyas Lajos a zenetudományok doktora, az etnológus Bodrogi Tibor és Boglár Lajos a történettudományok kandidátusa.

2. A minősített kutatók lakóhely szerinti megoszlása

	Budapest	Vidék
akadémikus	2	—
doktor	5	1
kandidátus	27	11
Összesen	34	12

3. A minősített kutatók munkahely szerinti megoszlása

	akadémikus	doktor	kandidátus	Összesen
MTA Néprajzi Kutató Csoport	1	1	7	9
MTA Zenetudományi Intézet		1	4	5
1. Akadémia összesen	1	2	11	14
2. Egyetemi tanszékek	1	2	5	8
Budapesti múzeumok		1	4	5
Vidéki múzeumok			6	6
3. Múzeumi terület együtt		1	10	11
4. Nyugdíjasok, egyéb		1	12	13
1–4. sz. tétel összesen	2	6	38	46

III. Részvétel a kiemelt kollektív munkákban

1. Magyar Néprajzi Lexikon

munkahely	szerző
MTA Néprajzi Kutató Csoport	30
Néprajzi Múzeum	14
Vidéki múzeumok	13
Nyugdíjasok	12
Egyéb akadémiai munkahelyek	8
ELTE Néprajzi Intézet	5
ELTE egyéb intézetek	4
KLTE Néprajzi Intézet	2
Egyéb pesti múzeumok	2
Egyéb	8
Összesen:	98 fő

2. *Magyar Néprajzi Atlasz*

munkahely	szerző	térképszám
MTA Néprajzi Kutató Csoport	5	338.5
Néprajzi Múzeum	4	144.5
ELTE Néprajzi Intézet	1	59
Kulturális Minisztérium	1	39
Mezőgazdasági Múzeum	1	2
Szabadfoglalkozású	1	53
Összesen:	13 fő	636.00

3. *Új Magyarország Néprajza*

munkahely	szerző	ív
MTA Néprajzi Kutató Csoport	25	170
Egyetemi tanszékek	5	32
MTA Zenetudományi Intézet	3	20
Néprajzi Múzeum	9	32
Vidéki múzeumok	12	33
Nyugdíjas, egyéb	16	43
Összesen:	68 fő	330 ív

Szakszerkesztő: 8 fő (mind az MTA Néprajzi Kutató Csoport dolgozója)

Paládi-Kovács Attila

Beszámoló az MTA Néprajzi Kutató Csoport Társadalomnéprajzi Osztályán folyó jelenkutatásról

Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának hosszútávú kutatási programjához kapcsolódva, kiemelt kutatási területként, 1975 tavaszán új kutatóponton kezdődött társadalomnéprajzi vizsgálat.

Miután az MTA Néprajzi Kutató Csoport első jelenkutatási pontján, a Nógrád megyei Varsányban a munka befejeződött, a Társadalomnéprajzi Osztály két tagja: Szabó Piroska és Zsigmond Gábor, valamint Kovács Emese új kutatóponton választott, a Csongrád megyei Zsombót. Nemcsak földrajzi ellenpontnak szánva az új községet, hanem, mint a szocialista mezőgazdaságunk szakszövetkezeti társulásban termelő, jobbára (a lakosság kétharmada) tanyán lakó népessége – a jelenkutatásnak másfelől is tanulsággal szolgál.

A kutatópont kiválasztása után a szegedi József Attila Tudományegyetemmel együttműködési szerződést kötöttünk. Ennek értelmében a bölcsész-kar, jogi-kar, orvosi-kar diákjaiból alakult – a néprajz és jelenkutatás iránt érdeklődő – csoport oktatása és felkészítése a kutatásra 1975-1976 telén szakkollégiumi, és speciális kollégiumi keretben folyt. A zombói jelenkutatásban résztvevő 32 szegedi egyetemista a téli felkészítés után a nyári és téli 10–10 napos gyűjtő táborozásokon nyolc alkalommal nyújtott aktív és eredményes segítséget. A kutatás első fázisában adatlap felvétel folyt. Kidolgoztunk egy 16 kérdéscsoportot tartalmazó kérdőívet, mely egy része személyi adatokat tartalmaz, más része a termelés és fogyasztás kérdéseire gyűjti a válaszokat.

Az adatlapok felvétele minden 14 éven felüli zombói lakosra vonatkozott, és a lakosok számának arányában készült el. Ugyanis az összes lakos egyharmada a faluban lakik, kétharmada a tanyavilágban. A tanyák 5 dűlő mellett, 5 különböző földrajzi helyzetben települtek be, különböző létszámmal; mindezek figyelembevételével 1053 kitöltött adatlap birtokába jutottunk 1976-ban.

A munka második fázisában az adatlapgyűjtés alatt kialakult egyéni témák felelősei részletes vázlatokat készítettek a téma feldolgozásához, majd megkezdték az anyaggyűjtést.

Az 1976/77-es tanévben a budapesti Kertészeti Egyetem 10 hallgatója is bekapcsolódott a zombói jelenkutatásba, szintén egyéni témák feldolgozásával. A budapesti ELTE bölcsészkar 3 hallgatója is vállalta, hogy tanulmányt ír egy-egy témában a zombói jelenkutatás eredményeiről beszámoló kötetben. Az eddigiek alapján a következő témákban készülnek dolgozatok: 1/ a szakszövetkezet működése, 2/ gazdasági egységek típusai, 3/ munkaszervezés az egyes típusokban, 4/ háztartásszervezési típusok és ezek technikai bázisa, 5/ munkaerkölcs, 6/ szőlészet, 7/ növényvédelem, 8/ gyümölcsstermesztés, kertészkedés, 9/ kereskedelmi fogyasztás, 10/ mezőgazdaságra vonatkozó hagyományos és új tudásanyag, 11/ higiénia, 12/ társadalmi kapcsolatok a gazdasági életben.

Külső munkatársak segítségével készült műszaki felmérés tanyaházakról, hozzájuk tartozó gazdasági épületekről, telekelrendezésről; fénykép és képmagnó felvétel. Az adatlapok statisztikai feldolgozása megtörtént, 1978-ban kiadásra kerül.

Terveink szerint 1978 végére elkészülnek a résztanulmányok, és azt követően pedig a zombói jelenkutatásról egy társadalomnéprajzi monográfia megjelenése várható.

Kovács Emese

Dömötör Tekla munkásságának 40 éve

Dömötör Tekla a magyar néprajztudomány kiemelkedő egyénisége, aki folklórkutatásunk új útjait járta és járja. Hatalmas és szerteágazó munkásságából elsősorban a népi színjátszás (Naptári ünnepek – népi színjátszás Bp. 1964. – A népi színjátszás Európában Bp. 1966) és ehhez kapcsolódva a népszokások (Magyar népszokások Bp. 1972. és több idegen nyelven), azok költészetének feltárása emelkedik ki (A népszokások költészete Bp. 1974). Rengeteg új eredményt hozott, de ugyanakkor olyan megfogalmazásban, hogy azt a nem szakember érdeklődők is olvashatják, megérthetik. A legnehezebb, a legbonyolultabb kérdéseket is világosan fogalmazza.

Az igazán nagy tudósok sajátja ez, akik nemcsak világosan látják a megoldásokat, de azt közérthető formában tudják közölni. A magyar folklór kérdéseit mindig európai összefüggésben látja, kapcsolatainkat Nyugat és Kelet felé egyaránt hangsúlyozza. Könyveinek, tanulmányainak idegen nyelvű kiadásai nagyon sokat tettek a magyar néprajztudomány eredményeinek külföldi megismertetése érdekében.

A tudományszervezésben sok minden fűződik nevéhez. Elég ha csak

a nagybudapesti munkásfolklórkutatást említem, vagy a Magyar Mondakalógus alapjainak lerakását. Mindkettő olyan munka, mely egyedülálló nemcsak hazánkban, hanem Európában is. Minden olyan vállalkozás első vonalában találjuk, ahol tudományszakunk eredményeit közkinccsé kell tenni. A Magyar Néprajzi Lexikon munkatársa: szócikkeiben a lehiggadt tudás, a filológiai pontosság és a közérthetőség egyesül. Egyik előkészítője, szerkesztője a magyar néprajz új összefoglalásának. Ha meg ismeretterjesztő könyveit, cikkeit nézzük, akkor önkéntelenül is azt kérdezzük: honnan van mind erre ideje, energiája.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen a Folklor Tanszéknek előadója, majd vezetője. A tanítványok hosszú sorát nevelte, akik tanácsért később is gyakran keresik fel. Egyetemi jegyzetei olyanok, hogy csak sajnálni lehet, hogy a néprajzi kutatás egésze nem vagy csak nehezen juthat hozzá. Kedves egyénisége tudásának gazdag tárházát minden hozzáférővel szívesen osztja meg.

A Magyar Néprajzi Társaság alelnöke, hosszú időn keresztül a Folklor Szakosztály elnöke. Központi folyóiratunkban, az Ethnographiában, melyet akkor Györffy István szerkesztett, 1938-ban, tehát éppen 40 évvel ezelőtt jelent meg az első nagyobb tanulmánya. A Magyar Néprajzi Társaság 1978. január 25-én ünnepélyesen adta át az Ethnographiának azt a kötetét, melyet munkássága méltatásának szentelt.

Kívánunk Dömötör Teklának valamennyien, a magyar néprajz munkatársai további munkakedvet és tudományszakunkat gazdagító újabb és újabb eredményeket.

Balassa Iván

Gunda Béla átvette a Herder-díjat

Az Osztrák Tudományos Akadémia dísztermében 1978. május 17-én vette át Gunda Béla professzor az 1978. évi Herder-díjat a bécsi egyetem rektorától.

Másnap a bécsi Collegium Hungaricum és az Osztrák-Magyar Egyesület felkérésére Bécsben előadást tartott a magyarországi néprajzkutatásról.

A Verein für Volkskunde és az Anthropologische Gesellschaft közös rendezésében 1978. május 19-én Gunda Béla az Osztrák Néprajzi Múzeumban tartott előadást „Aufbau der karpatischen Volkskultur” címen.

Kandidátusi értekezések megvédése

Kresz Mária, a Néprajzi Múzeum kerámia gyűjteményének vezetője „A magyarországi fazekasság” címmel nyújtotta be kandidátusi értekezé-

sét. Az értekezés vitáját 1978. február 22-én tartották, opponensek **Andrásfalvy Bertalan** és **Szabadfalvi József** voltak.

Kresz Mária az összes ismert hazai fazekashelység és központ emlékananyagának számbavételével, széles körű összehasonlító anyag bevonásával elemzi a magyar fazekasmunka történeti útját, fejlődésének főbb állomásait. Kiemelt hangsúlyt kap a technika, a díszítés és a teljes formakincs bemutatása. Kölcsönös kapcsolatuk, történeti helyzetük, ill. szerepük a faze-kasközpontok hálózatának táji szerkezetében egyaránt vizsgálat tárgya. A **Tálas** István elnök vezette hét tagú bíráló bizottság az eredményekben gazdag, számos új összefüggést feltáró szintézist értékelve egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy az értekezés alapján **Kresz Mária**nak a kandidátusi tudományos fokozatot ítélje oda.

Hegy Imre: „Erdőgazdálkodásunk néprajzi formái, különös tekintettel az Északi-Bakonyra” c. kandidátusi értekezését 1978 április 26-án vitán védte meg. Vita alakult ki az erdőmunkának a magyar őstörténetbe vágó részleteiről, a bakonyi famunkák és erdei iparok középkori elemeiről és kontinuitásáról, továbbá az erdőbirtoklás feudális formáinak továbbéléséről, a paraszti közbirtokosságokról, s az ezzel kapcsolatos terminológiai kérdésekről.

Az értekezés két opponense **Gunda Béla** és **Paládi-Kovács Attila** volt.

A kiküldött bíráló bizottság (elnök **Tálas** István akadémikus, titkár **Andrásfalvy Bertalan**, tagok **Csilléry Klára**, **Balogh István**, **Takács Lajos**) magasra értékelte az értekezés eredményeit. Kiemelte, hogy **Hegy** Imre történetileg megalapozott, átfogó képet nyújt a bakonyi táj népi erdőgazdálkodásáról, jól érzékelteti a történeti változások menetét, s anyagát átfogó rendszerben helyezi el. Fontosnak ítélte a parasztság és a munkásosztály határán álló rétegek, foglalkozási csoportok (favágók, fuvarosok, mészégetők, szénégetők, hamuzsírforzók stb.) élet- és munkakörülményeinek gondos ábrázolását. Elfogadta a jelöltnek az opponensi véleményekre, s a vitában felszólalók kérdéseire adott válaszát és egyhangúlag javasolta a kandidátusi fokozat odaítélését **Hegy** Imrének.

Paládi-Kovács Attila

Tájékoztatás az *Ethnographia* 1978-as évfolyamáról

Az Akadémiai Kiadó igazgatójának ígérete szerint az *Ethnographia* 1978/4 száma meg fog jelenni az év végéig és ezzel a folyóirat ismét rákérül a megjelenés pontos ütemére.

A következőkben tájékoztatjuk a Társaság tagjait a már nyomdában lévő 1978-as évfolyam tartalmáról. Közöljük a tanulmányok címét, változatást adunk a többi rovatban megjelenő közlemények címeiből.

Tanulmányok

Väinö Kaukonen: Elias Lönnrot Kanteletarja

Kríza Ildikó: A magyar tréfás ballada

Szomjas-Schiffert György: Az új stílus (rondó-forma) kifejlődése a magyar és a cseh-morva népzeneben

László Gyula: A népvándorláskori övekről

Sárkány Mihály: A csere a törzsi gazdaságban. A kutatástörténet vázлата

Bácskai Vera – Nagy Lajos: Piackörzetek a 19. század eleji Magyarországon

Andrásfalvy Bertalan: A táji munkamegosztás néprajzi vizsgálata

Kresz Mária: A magyar szücsmunkák történeti rétegei

Erdélyi István: Régészeti kiegészítések Kresz Mária tanulmányához

Tagányi Zoltán: A faluközösség helyzete és jövője egy Nógrád megyei faluban. Történeti tipologikísérlet és esettanulmány

Szendrei Janka, Dobszay László, Frigyesi Judit és Laki Péter: A magyar népdalok új zenei rendszerezése.

Ezen belül:

Szendrei Janka: A magyar népdalok új stílusrendjének elvei

Dobszay László: A típusfogalom a magyar népzene kutatásában

Frigyesi Judit és Laki Péter: Egy népdal sortipológiai vizsgálata

Zentai János: Baranya megye magyar néprajzi csoportjai

Kisebb tanulmányok, közlemények (néhány taláalomra kiemelt cím)

Szilágyi Ferenc: Egy ponyvára került ismeretlen balladaváltozat és tanulmányai

Bernáth Béla: „Áprilist járat valakivel”

Nagybákay Péter: Magyarországi fazekas céhpecsétek

Bencsik János: A középkori halászat emlékét őrző helynevek a Közép-Tisza vidékéről

Békefi Antal: A kőfejtők dallamos munkarigmusai és jelzőkiáltásai

Szabó T. Attila: Farkasinat gyűjt, farkasinat vettet

Dankó Imre: Rhédey Lajos verse a Sárrétről

Molnár Balázs: Mezőgazdasági népességünk szakismereteihez

Kunt Ernő – Viga Gyula: Kecsketartás Teresztyenyén

Dorogi Márton: A csont, a szőr, a toll, a tojáshej és a trágya felhasználása a Hajdúságban és a Nagykunságban.

A **vita, vélemények** rovatban megjelenik Voigt Vilmos írása: „Szempontok a magyar folklór akkulturáció vizsgálatához,.. A kutatástörténet rovatában Tóth Kálmán és Berey Katalin az építészmérnökök népi építészet kutatásaival és a magyar építészet történetében mutatkozó népies törekvésekkel foglalkozik. Az ismertetések rovatcím alatt 92 recenzió vár megjelenésre.

A magyar néprajztudományak lényegében csak egyetlen folyóirata van, az *Ethnographia*. Az *Acta Ethnographica* idegen nyelvű közleményeivel, hazai és külföldi szerzőivel nem szólhat a magyar etnográfusok és folkloristák, a néprajz iránt érdeklődők legszélesebb rétegéhez; a Magyar Tudományos Akadémia irányelveinek megfelelően speciális feladatai vannak. A *Néprajzi Múzeum Értesítője* tulajdonképpen évkönyvvé alakult át s elsősorban a múzeum belső munkáját tükrözi. A *Műveltség és Hagyomány*, a *Népi Kultúra – Népi Társadalom* és más kiadványaink sem pótolhatják a folyóiratok funkcióit. Ugyanakkor a néprajzi horizontunk kitágult, mind nagyobb igény mutatkozik az elvi-elméleti kérdések bemutatására, megvitatására. Az elvi-elméleti problémák ma már nemcsak a nyugati néprajzi iskolákat jellemzik, hanem a magyar, a szovjet, a lengyel, a jugoszláv, a szlovák, a román stb. néprajzot is. A magyar néprajz eredményei közé tartozik, hogy a megjelent tanulmányok, munkák nemcsak saját magunkhoz szólnak, hanem fontos mondanivalókat tartalmaznak Közép-, Kelet-Európa és a Balkán felé is. Részt veszünk olyan nemzetközi szervezetek munkájában, amelyek a Kelet-Európa kutatást szolgálják, tanulmányutakat tesznek a Szovjetunióban és a népi demokratikus államokban. Kapcsolataink ezeknek az államoknak a szakembereivel állandóan erősödnek. A határon túl Burgenlandtól Moldváig jelentős magyar néprajzi csoportok várják a kutatókat.

Mindezek előrebocsájtásával úgy látom, hogy szükségünk lenne egy új néprajzi folyóíratra, amely elsősorban Közép- és Kelet-Európa, a Balkán néprajzával foglalkozna. Bemutatná az ezen a területen dolgozók elméleti törekvéseit és tanulmányokat közölné a konkrét vizsgálatok eredményeiről. A folyóiratnak hír, könyvismertetés rovata is lenne. Munkatársai sorába természetesen szívesen látná a külföldi kollégákat is. A folyóirat magyar nyelven jelenne meg részletes idegennyelvű (egy kongresszusi és egy „dunai” nyelv) összefoglalással. Egy-egy szám terjedelme az öt-hat ívet nem haladná meg, de viszont biztosítani kellene az évi négy szám megjelenését. A folyóirat címéül először *Ethnosra* gondoltam, – valami mellék címmel, hogy ne legyen összetéveszthető a svéd *Ethnos*-szal. Beszélgetéseink során *Paládi-Kovács Attila* a *Danubius* címet javasolta, amit magam is kifejezőnek, elfogadhatónak tartok. A folyóiratnak a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt, de az egész magyar néprajztudomány támogatásával kellene megjelenni. A javaslatot a *Néprajzi Hírek* útján is a magyar néprajztudomány elé tárom.

Dankó Imre csehszlovákiai tanulmányútjai

Akadémiai kiküldetésben Dr. Dankó Imre kandidátus, a debreceni Déri Múzeum igazgatója, 1976. novemberében kéthetes, 1977 november-decemberében pedig egyhónapos tanulmányúton volt Csehszlovákiában. A Cseh és a Szlovák Tudományos Akadémiák Néprajzi Intézeteinek segítségével főleg a cseh és a szlovák múzeumokon keresztül a telepítési és építkezési hagyományokat, illetve azok változását, valamint az árucseré alakulását kutatta. Több nevezetes cseh, illetve szlovák vásárpiachelyet is felkeresett (Prága, Plzeň, Cheb, Beroun, Česke-Budějovice, Benešov, Prhatic, Pozsony, Rimaszombat, Eperjes, Kassa, Bártfa, Rozsnyó, Tornaľa stb.). Kapcsolatokat létesített különböző intézményekkel, illetőleg kutatókkal. Második tanulmányútja folytatása volt az elsőnek s jobbára ugyanazonokon a helyeken járt, ahol előzőleg már tájékozódott. A fentebb említett néprajzi tárgykörökben, illetve muzeológiai kérdésekben konzultációkat folytatott több kiváló cseh és szlovák kutatóval, többek között Jelena Johnovával, Soňa Švecovával, Karel Dvorákkal, Josef Vařekával, Jan Podolákkal, Magdaléna Parikovával, Pál Lászlóval, Horváth Péterrel, Drahomíra Pillovával, Kovács Istvánnal, Szanyi Máriával, Labancz Istvánnal, Michal Markušsal, Ester Plickovával, stb. Hosszabb időt töltött a chodok földjén, Domažlicében, ahol a jogi kiváltságolás alapján kialakult néprajzi csoport jellemzőit, hagyomány-alakulását vizsgálta. Ugyancsak több időt szentel a szlovákiai Sajó-völgy települési és árucseré viszonyaiban való tájékozódásnak is. Az itt végzett és a jövőben tervezett kutatásaival be kíván kapcsolódni a szlovákiai Gömör-kutatásba.

A Tombác-ügy néhány elvi kérdése

A Néprajzi Hírek legutóbbi számában beszámoltunk a Tombác János népmese gyűjteményének kiadása körül folyt szerzői perrel. Már akkor jeleztük, hogy néhány szakkérdésre még visszatérünk, minthogy az ügyben benyújtott szakvélemények és a bíróság ítélete gyakorlati és elvi szempontból egyaránt fontos értékelést tartalmaznak a néprajztudomány különböző területeit illetően.

A bíróság kikérte a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményét. A szakvéleményből a következőket látjuk szükségesnek kiemelni:

„A perben eljáró Fővárosi Bíróság 2.P. 22.122/1976/6. és 7. sorszám alatt megkereste a Szerzői Jogi Szakértő Testületet szakvélemény adása iránt az alábbi kérdésekben:

„1. A perbeli kötet 677–678. (679–707.) oldalán található jegyzetek alapján megállapítható-e, hogy n. Tombác János a perbeli kö-

tetben közzétett meséket a szájhagyomány, a ponyvairodalom, vagy más forrásból merített történetek

a/ változatlan szövegű ismétlésével, vagy pedig

b/ azok eredeti, egyéni jellegű átalakításával, esetleg ujjáköltésével mondta magánra.

2. Az 1. pontban említett jegyzetben nem szereplő mesék a tartalom és forma szempontjából – e műfaj jellegét tekintve – sajátos eredeti szellemi alkotásoknak tekinthetők-e.
3. Amennyiben a Testület a maga részéről arra a véleményre jut, hogy a perbeli kötetben közölt mesék, vagy azok tételesen felsorolandó része olyan sajátos eredeti szellemi alkotás, amely a Szjt, oltalmára alkalmas, úgy nyilvánítson arra nézve is véleményt, hogy a közléssel milyen szerzői díj áll arányban.”

„Előkérdések

A bíróság által feltett konkrét kérdésekben történő állásfoglalást megelőzően a Testület szükségesnek véli bizonyos előkérdések tisztázását, nevezetesen

a/ a népköltészet (népművészet) alkotásainak szerzői jogi minősítését, illetőleg

b/ Tombác János mesemondásának előadó művészi teljesítményként történő értékelését

illetően.

ad a/

Népköltészeti (tágabban: népművészeti) alkotásoknak azokat az alkotásokat minősítjük, amelyek – tartalmi és formai jellegzetességeik alapján – megfelelnek a „szerzői mű” kritériumainak, de alkotójuk ismeretlen, bizonyos (nép)csoporthoz szellemi közkinccseként és általában lényegében változatlanul továbböklődnek. Ezeket az alkotásokat a jogrendszerek többsége és a – nem túl gazdag – jogirodalom nem azért rekeszti ki – közvetve – a szerzői jogi oltalmat érdemlő alkotások köréből, mintha ezek a népművészeti alkotások nem képviselnének sokszor igen magas esztétikai színvonalat (népdalok, balladák, vagy éppen a népmesék stb.), hanem éppen a „szerző” anonimitására tekintettel. Megjegyzendő, hogy figyelemmel a népművészeti alkotások fokozottabb oltalmára irányuló, és a berni uniós egyezmény stockholmi revíziója során is honorált törekvésekre, az Szjt is (6. szakasz /2/ bek.) éppen az anoním művekhez kapcsolva nyújt erre az oltalomra – ha talán nem is teljes értékű és következetes – lehetőséget.” „Nem lehet tehát kizárni annak a lehetőségét, hogy a jellegzetes népköltészeti műfajok területén, illetőleg azok tartalmi és formai elemeire támaszkodva, szerzői jogi oltalmat érdemlő egyéni-eredeti alkotások jöjjenek létre, csupán az elhatárolás nehezebb, hiszen az ilyen alkotásoknál – sajátos jellegüknél fogva – nagyobb a súlya a „társadalmi feltételezettség”-nek.

Az oltalmat érdemlő mű fennforgásának megállapításánál arra az alapvető különbségre kell támaszkodnunk, amely a szimpla reprodukció és az alkotó tevékenység között áll fenn. Ha a „népművész” csupán a tradíció által rögzített formák, motívumok, művek ismétlésére szorítkozik, hiányzik az oltalom feltételét képező egyéni-eredeti jelleg, oltalmat csupán más jogintézmény (pl. a szöttesen, faragványon, kerámián stb. fennálló tulajdonjoga alapján), vagy legfeljebb előadó művészként (népdalénekes, népi táncos, mesemondó stb.) élvezhet. Az egyéni-eredeti alkotás lehetősége természetesen – ha nem is kizárt – igen ritka a népművészeti műfajok túlnyomó többségénél. Így nyilván nem lehet „alkotó” jelleget megállapítani egy ismert népdal olyan előadója tekintetében, aki esetleg egy-egy egyéni „cifrázással” (variáns) dúsítja vagy módosítja az előadott dalt. Az egyéni alkotások lehetősége elsősorban a lazább formakötöttségű műfajok, így kiemelkedően a „mesék” vonatkozásában adott. Itt korántsem tekinthetjük kizártnak a hagyományos motívumok, témák olyan egyéni-eredeti variálását, kombinálását, alkotó jellegű alakítását, amely a szerzői jogot megalapozza. Jogpolitikailag is hibás szemlélet lenne az alkotó művészetet csak a „profi” művészet alkotásaira leszűkíteni, a szocialista jogrendszernek egyik feladata az alkotó tevékenység széles körű ösztönzése, a szerzői jog eszközeivel is (pl. amatőr művészeti csoportok, alkotóközösségek stb.).

Arra a következtetésre kell tehát jutnunk, hogy a szerzői minőség elismeréséhez szükséges *eredetiséget*, alkotó jelleget *nem zárja ki* önmagában az a tény, hogy a népmese mondója a meséjében rendszerint már szűkebb, vagy tágabb körben ismert témákat, motívumokat alkalmaz, tehát *a népmese műfaja önmagában* fogalmilag az oltalomképes alkotás létrejöttét nem zárja ki.

Mindezek elvi előbocsájtása mellett a Bizottság nagyon nyomatékosan hangsúlyozza azt a véleményét, hogy a szóbanforgó körben az eredetiség megállapítása tekintetében igen szigorú mércét kell alkalmazni, s a feltételeket, illetve kritériumokat a legalaposabban kell vizsgálni. Ebből következik, hogy valójában és ténylegesen ilyen művek tekintetében az alkotó jelleg megállapítása végülis kivételes. Más dolog, hogy a Bizottság megítélése szerint Tombác János meséi esetében ilyen kivételes esetről van szó – ennek indokait a továbbiakban fejtjük ki. A most leírtak hangsúlyozása mégis szükséges, mert mindenképpen *elkerülendő hogy a jelen ügyben foglalt vélemény alapján a jövőben a népmesék szerzőségének elismerése tekintetében valamifajta laza, túlzottan kiterjesztő gyakorlat alakuljon ki.*

ad b/

A fentiekben utaltunk arra, hogy a népművészet terén létrejött teljesítmények – a tipikus esetben – mint előadó művészi teljesítmények nyerhetnek jogi oltalmat. Felmerült tehát a kérdés, hogy amennyiben Tombác János meséi tekintetében az alkotó jelleg nem kerülne megállapításra, nem érdemel-e teljesítménye oltalmat az előadóművészekre vonatkozó szabályok (Szjt. 49–50. szakasza) alapján.

Az előadó művészek oltalmára vonatkozó fenti rendelkezések kétségtelenül azt a situációt tekintették modelljüknek, amikor az előadás jellegzetességeit a „távollevők” többé-kevésbé sértetlenül élvezhetik, tehát elsősorban a filmen, esetleg – ahol a vizuális élmény kevésbé döntő – hanglemezen, magnetofonszalagon történő rögzítés esetén. Ha tehát Tombác János mesemondását hanglemeze vagy magnószalagra véve forgalmazná, az előadóművészt megillető oltalom kétségtelenül megilletné. Nem ilyen egyértelműen eldönthető az oltalom indokoltsága az áttételesebb, írásban történő rögzítés esetén, amely – bár „...nem fonetikus, de hűséges” formában az előadás ízességének visszaadására törekszik – kétségtelenül nem adhatja vissza maradéktalanul az élő előadáshoz fűződő élményt. Nem látjuk teljesen kizártnak az előadói teljesítmény „rögzített”-ségének az írásbeli áttételre is vonatkozó, kiterjesztő értelmezését, azonban semmi esetre sem tipikusnak.”

„A kérdés mélyebb elemzését szükségtelenné teszi egyrészt, hogy a felperesi kereset nem az előadói, hanem az alkotó művészi teljesítményre építi követelése jogalapját, másrészt hogy Tombác János – nem „hivatásos” előadóművész, s így a hivatkozott rendelkezések értelmében – kifejezett megállapodás hiányában – díjazásra nincs igénye, a személyéhez fűződő jogok pedig – amint erre alább kitérünk – nem szenvedtek lényegében sérelmet.”

„A Testület véleménye

A bíróság által feltett kérdésekre adandó válasz lényegében három probléma elemzését igényli, nevezetesen

- a/ egyéni-eredeti jellegűek-e Tombác meséi;
- b/ ha igen, elsődleges vagy másodlagos alkotások-e; végül
- c/ milyen jogok illetik meg Tombácot, illetőleg jogutódait.

ad a/

Az egyéni-eredeti jelleg irodalmi művek esetén jelentkezhet egyrészt a sajátos, új témában, másrészt – és elsősorban – a sajátos nyelvi formában (kifejezések, mondatfűzés, szerkezet stb.). Mutat-e ilyen sajátosságokat Tombác műve?

Korábban utaltunk arra, hogy az egyéni-eredeti jelleget nem zárja ki adott esetben, ha a mesemondó ismert – vagy akár még fel nem tárt – mesetémákat, motívumokat, fordulatokat használ fel.

A feldolgozás módja számos olyan vonást mutat, amelyben egyéni-eredeti jelleg tükröződik. Utalunk itt a szerkesztés sajátosságaira, ismert és ismeretlen motívumok sajátos egybekapcsolására, különböző források (népmese, ponyvairodalom, mitológia, esetleg újsághírek) eredeti módon történő ötvözésére. Külön kiemelését érdemel a mesék túlnyomó többségének viszonylag nagy terjedelme, amely éppen több motívum összeolvasztásának is következménye. Utalunk itt az ugyanebben a sorozatban megje-

lent „Ámi Lajos meséi”-re (1968. I–III. köt.), ahol a mesék általában 3–4, ritkábban 5–10 old. terjedelműek, s gyakran jellemzi őket, hogy a mesemondó az ismert mese egyik motívumát kifejezve, azt önálló meseként adja elő. Tombácz meséivel kapcsolatban kiemelést érdemel még az – a népmesékben kevésbé tipikus – szerkesztési mód, amely az időbeli folyamatosságot megszakítva, előre vagy vissza utal más eseményszálakra, mint egy modern „időjáték”-ként.

Amint erre beadványaiban a felperes is hivatkozik, maguk a kötet szerkesztői a bevezetésben és a jegyzetanyagban, Bálint Sándor a „Délmagyarország” 1964. június 21-i számában, továbbá az alperes a Tudományos Magazin 1975. évi 1. számában számos olyan értékelő-minősítő megállapítást tesznek, amelyek Tombácz meséinek egyéni-eredeti, alkotó jellegére utalnak.

Igy pl. a szokásos népmeseformulák hiánya (27. old.), „... Tombácz János a mesemondóknak nem a rememoratív fajtájához tartozik...” (27. old.), „... mesetörténetei akárhányszor meghaladják a szokványos terjedelmet, és a szövevényes, sokágú cselekmények, eseménysorok, öncélúnak tetsző kitérések széttéphetetlen egészé válnak a kompozíció formai fegyelmeiben...” (27. old.), „...a jelenlevők egyéni sorsát is beleszötte a mesemondásába...” (29. old.), „...ízig-vérig változtató népi alkotóművész...” „...olyan motívumegyvelegek, amelyeknek meghatározása az Arne-Thomson nemzetközi típuskatalógus szerint lehetetlen...” (684. old.), „...szintetizáló készségéről, motívumokat egybeolvasztó módszeréről tanúskodnak...” (685. old.), „...tehetsége az elemek additív egymáshoz illesztésében nyilvánul meg...” (686. old.), „...két ponyva és egy hősmese alapján új történetet alkot...” (688. old.), „...kombinációja... ismeretlen mesefolklórunkban...” (689. old.), „...egyéni típuskombináció...” (693. old.), „...jellemző Tombácz szellemi műhelyére” (698. old.), „...újjákölti az élőszavas tradíciót...” (Tudományos Magazin) stb. Mindez arra utal, hogy az alperes sem vonta kétségbe Tombácz műveinek alkotó, egyéni-eredeti jellegét.

Arra a következtetésre kell tehát jutnunk, hogy *Tombácz nem rememoratív mesemondó*, nem csupán ismert *mesék*, tolmácsolója, esetleg „ízes” reprodukálója, hanem *újjáköltője, alkotója*.

Ez a következtetés természetesen nem minden, a kötetben szereplő műre vonatkozik. Különösen a kisebb történetek, trufák között vannak olyanok (pl. 23, 25, 39. stb.), amelyeknél ez az egyéni-eredeti jelleg nem jellemző. A nagyobb terjedelmű meséknél ez a jelleg azonban kétségtelenül megállapítható.

ad b/

Szerzői jogi oltalom illeti meg nem csupán a teljesen eredeti mű alkotóját, hanem azt is, aki más szerző művét átdolgozza (másodlagos alkotás, Sztj. 4. szakasz /2/ bek.). A perben eljáró bíróság arra nézve is állásfoglalást kért, Tombácz János meséi közül melyek minősülnek elsődleges, illetőleg másodlagos alkotásoknak.

Az elhatárolás nem könnyű. Amint erre utaltunk, az egyéni-eredeti jelleget nem zárja ki más alkotások témáinak, elemeinek felhasználása. Itt alighanem annak van döntő szerepe, hogy a másodlagos alkotás alapján az elsődleges alkotás eseménysorozatát követi-e, másrészt, hogy a felhasznált elemek aránya hogyan alakul. Azt mondhatjuk, hogy azoknál a meséknél, ahol több mesetípus szokatlan ötvözésével állunk szemben, vagy ahol – részben ismert motívumok mellett – eddig nem ismert eseménysorozattal, elsődleges alkotásról beszélhetünk. Ilyennek minősíthető pl. a 8, 9, 11, 12, 13. sz. mese, s részben a 2, 15, 14, 16. mese.

Az elhatárolás kimunkálása további igen részletes szövegösszehasonlítást tenne szükségessé, álláspontunk szerint azonban ennek a szerzői oltalom feltételeinek megállapítása szempontjából nincs is jelentősége. Jelentőséggel csupán az bírna, ha a meséket eredetiségüktől megfosztó, lényegében azonos előzményeket lehetne feltárni. Szükségesnek tartjuk itt annak megjegyzését, hogy a bíróság felkérése szerint a Testület feladatát az képezi, hogy „...a jegyzetek alapján...” nyilatkozzék a mesék egyéni-eredeti jellege tekintetében. A jegyzetekből csupán arra lehet következtetni, hogy az egyes meséknek rokon variánsai ismertek (vagy nem ismertek), olyan utalást a jegyzetek nem tartalmaznak, amelyekből az egyéni-eredeti jelleg hiányára lehet következtetni. A Testület nem tekinthette feladatának a jegyzetanyagban feltüntetett, vagy esetleg azt is meghaladó szövegösszehasonlítás elvégzését. Álláspontunk szerint a mesék zöme egyéni-eredeti alkotás, az ennek hiányára (vagy esetleg az elsődleges és másodlagos művek – nézetünk szerint nem releváns – arányára) irányuló *bizonyítás terhe az alperesre hárul*, annál is inkább, mert az egyéni-eredeti jelleget alátámasztó fent hivatkozott értékítéletek tőle származnak, s maga a mű címe (Tombácz János meséi, és nem pl. Tombácz János mesél, vagy Szegedkörnyéki népmesék stb.) is Tombácz János és a közölt mesék között szerzői kapcsolatra utal.

ad c/

A fentiekben kifejtettük, hogy megalapozott *nézetünk szerint a perbeli mesék Tombácz János egyéni-eredeti alkotásai, legalábbis a mesék* – terjedelmét tekintve – *jelentősebb hányada*. Közelebbről ki nem munkált arányban elsődleges, illetőleg másodlagos alkotások, amelyeknek szerzője Tombácz János.

A szerzőt művével kapcsolatban részben személyhez fűződő, részben vagyoni jogok illetik meg.

Tombácz János *személyhez fűződő jogai* – nézetünk szerint – *nem szenvedtek sérelmet*. Nevét – álláspontunk szerint szerzői jellegét kidomborítva – a kötetben feltüntették. A mű integritását csorba nem érte, a magnóra mondott mesék változatlanul kerültek közlésre, sőt még a mesék csoportosítása is a szerzővel történt megállapodásra épül(678. old.). Ha a kiadói szerződésnek alanya nem is volt, a kiadáshoz nyilvánvalóan hozzájárult.

A szerző *vagyoni jogait* a díjazáshoz való jog testesíti meg. Tombác, illetőleg jogutódai jogdíjat nem kaptak, a rendelkezésre álló adatok szerint erről kifejezetten le sem mondtak.

Díjazás tehát megilleti.”

A perben az Akadémiai Kiadó becsatolta **Ortutay Gyula** akadémikus, **dr. Bodrogi Tibor**, **dr. Istvánovits Márton**, **dr. Katona Imre** szakvéleményét; a bíróság ellenőrző szakvéleményt kért **dr. Banó Istvántól** és szóban is meghallgatta őt.

A Legfelsőbb Bíróság ítéletében (Pf. III. 21062/1977/9.sz.) a Tombác János jogutódainak az igényét elutasította. Az ítélet elvi jelentőségű megállapításokat tartalmazó részéből a következőket emeljük ki:

„A beszerzett szakvéleményekből, illetőleg a per egyéb anyagából a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a felperes keresete érdemben alaptalan. Néhai Tombác János meséi ugyanis nem tekinthetők olyan alkotásoknak, amelyek a Szjt. (szerzői jogi törvény) 1. és 4. §-a szerinti védelem alá esnek.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményében abból indul ki, hogy a népköltészeti (népművészeti) alkotásokat a jogrendszerek többsége a szerző anonimitására tekintettel rekeszti ki a szerzői jogi oltalmat élvező alkotások köréből, hiszen az az egyéni, eredeti alkotásokat oltalmazza. Ilyen alkotások létrejötte azonban a társadalom kulturális közkinccseire támaszkodó népköltészet területén sem zárható ki; etekintetben az egyszerű reprodukció és az alkotó tevékenység elhatárolása ad támpontot. Ilyen alkotótevékenység elsősorban a lazább formakötöttségű műfajok, főleg a mesék körében jelentkezhethet. Itt nem lehet kizártnak tekinteni a hagyományos motívumok, témák olyan egyéni, eredeti variálását, kombinálását, alkotó jellegű alakítását, amely a szerzői jogot megalapozza. Bár az elhatárolás nehézségeire tekintettel ilyen művek vonatkozásában az alkotó tevékenység megállapítása valójában és ténylegesen kivételes, a megjelent mű ilyen kivételes elbírálás alá esik. A feldolgozás egyéni-eredeti jellegét ismerve fel a Testület a szerkesztés sajátosságaiban, az ismert és ismeretlen motívumok sajátos egybekapcsolásában, különböző források eredeti módon történő ötvözésében, egyes mesék nagy terjedelmében, a kötet fülszövegének, bevezetésének, jegyzetanyagának és néhány egyéb publikációnak értékelő-minősítő megállapításaiban. Mindezekből a Testület azt a következtetést vonta le, hogy Tombác János nem csupán ismert mesék tolmácsolója, hanem azoknak újraköltője, alakítója volt, – legalább is a kötet nagyobb terjedelmű meséinél. Így a mesék zöme egyéni-eredeti alkotás, amelyek szerzői jogi védelem alá esnek.

A fellebbezési eljárás során meghallgatott **Dr. Banó István** tanszékvezető tanár, kijelölt szakértő véleménye szerint az „eredetiség” és „szerzőség” fogalma a népköltészetben más megítélés alá esik, mint a műköltészetben. A népköltészeti alkotások ugyanis tipikusan szóbeli elmondás formájában élnek tovább. Fenntartói és továbbhagyományozói között szoká-

sos ugyan az alkotó és a hagyományozó jellegű típus megkülönböztetése, – de bármelyik típushoz tartozzék is a mesemondó, az általa elmondott meséhez való viszonya teljesen azonos. Ennek pedig az a lényege, hogy a népmesét előadó mesemondó nem hoz létre irodalmi művet, még ha egyébként az alkotó jellegű mesemondók közé tartozik is. Abban az esetben ugyanis, ha a szerzői beavatkozás a létrehozott alkotásban olyan fokú, hogy a mű már nem helyezhető el a népköltészet kritériumai által meghatározott területen, akkor nem lehet népművészeti alkotásokról beszélni.

Dr. Banó István szakértő véleményével lényegüket tekintve összhangban vannak azok az írásbeli nyilatkozatok, amelyeket az alperes az eljárás során becsatolt, és amelyekben a magyar néprajztudomány kiemelkedő szakemberei fejtették ki álláspontjukat.

„Az ismertetett szakvélemények, illetőleg a néprajztudomány szakembereinek nyilatkozatai alapján abban a kérdésben térnek el egymástól, hogy az „eredetiség”, az „egyéni jelleg”, a „szerzőség” tekintetében különbözőképpen ítélik meg a népi mesemondónak és az előadott mesének a viszonyát. A Szerzői Jogi Szakértő Testület elvben lehetségesnek tartotta, hogy népmesék olyan egyéni-eredeti alkotásnak minősüljenek, amelyek szerzői jogi oltalmat élveznek. **Banó István** dr. viszont elvileg is kizárta annak a lehetőségét, hogy a népmese szerzői jogi védelem alá eső műként szerepelhessen, mert az olyan mértékű szerzői beavatkozás, amely a szerzőség megállapítását lehetővé teszi, egyúttal kivonja a művet a népköltészet területéről. Más-más megfogalmazásban, eltérő indokolással és eltérő szempontokból kiindulva, lényegében ugyanezt az álláspontot fejtették ki az ismertetett tartalmú nyilatkozatok is.

Ennek az alapkérdésnek az eldöntése során a Legfelsőbb Bíróság **Dr. Banó István** szakértő véleményét fogadta el.

Az egyébként ellentétes tartalmú szakvélemények között abban a kérdésben nem volt vita, hogy a megjelent kötet *n é p m e s é k e t*, vagyis népköltészeti és nem műköltészeti alkotásokat tartalmaz. Az sem volt vitás, hogy a népmesék szájhagyományként terjednek és maradnak fenn. Ebből következik, hogy állandó változásoknak vannak kitéve, vagyis nincs olyan rögzített szövegük, mint a műköltészeti alkotásoknak. Megfogalmazásuk rendszerint kevésbé szabatos, szerkezetük a műköltészet alkotásaihoz viszonyítva lazább, nélkülözik a szerkesztésnek azt az átgondoltságát, határozottságát és céltudatosságát, amely a műköltészeti alkotások rendszerinti sajátossága. A népmesét jellemző ezek az elemek a perbeli kötetben egyértelműen felismerhetők. Éppen ezért meggyőző **dr. Banó István** szakértőnek az a kiindulási pontja, hogy ezen a területen az eredetiséget és a szerzőséget is a népköltészet sajátos törvényszerűségeit figyelembe véve kell megítélni. A jogvita eldöntése során a szempontok közül elsősorban a népmese változékonyságának van jelentősége: annak, hogy kötött szöveg hiányában – tulajdonképpen variánsaiban él. Erre a kötetben változatokban közölt mesék is példát adnak. E változatok különösen az alkotó típusú mesemondó előadásában figyelhetők meg, amilyen **Tombácz János** is

volt. A variálás és rögtönzés azonban inkább ösztönös, mint tudatos alkotói folyamat. Variánsok képzésével tehát a mesemondó még nem lép ki a népmese műfajának kereteiből. Pusztán annyi történik, hogy az adott társadalom kulturális közkinccseiből, a népmesék hagyományos elemeiből, olvasmány-élményekből, mitológiai mozzanatokból, egyéb információs forrásokból olyan mesét olvaszt össze, mely – elmondása körülményeihez igazodó újszerűsége mellett is – magán viseli a népmese valamennyi jellemző tulajdonságát. Ezért azok a jellegzetességek, amelyeket a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményében Tombáczi János meséi eredeti–egyéni voltának igazolására felsorolt (sajátos szerkesztés, különböző forrásokból származó motívumok ötvözése, a mesék nagyobb terjedelme), alárendelt jelentőségűek. Nem lehet döntő szerepet tulajdonítani a Testület szakvéleményében idézett azoknak a megállapításoknak sem, amelyeket a mesék értékelésével kapcsolatban Dr. Bálint Sándor a mű bevezető tanulmányában és néhány más publikációban, illetőleg Dömötör Ákos a kötet jegyzeteiben tett. Kézenfekvő ugyanis, hogy a kötet összeállításában közreműködők nem vonhatták ki magukat teljes egészében szubjektív élményeik hatása alól. Dr. Bálint Sándor tanúvallomásaiban ezzel kapcsolatban előadta: bevezető tanulmányában nem olyan értelemben utalt Tombáczi János alkotó tevékenységére, hogy az általa elmondott mesék az ő irodalmi alkotásai lennének, hanem a mesemondó népművészi képességeire gondolt. Hasonló értelemben nyilatkozott Dömötör Ákos jegyzeteiről is, amelynek „megfogalmazása körül félreértések vannak”. A Szakértő Testület a tanulmánynak, illetőleg jegyzeteknek kétségtelenül félreérthető szövegéből olyan következtetésre jutott, amelyre maguk a szerzők nem gondoltak.

Nincs perdöntő jelentősége annak sem, hogy a kötet változtatás nélkül közli a hangszalagon rögzített mesék szövegét. Ez sem azt fejezi ki, hogy a szöveg a mesélő eredeti alkotása, hanem csupán hitelességére kíván utalni.

Azt, hogy a Tombáczi János által előadott mesék esetében nem önálló, eredeti alkotásokról, hanem a folklórhagyományozás saját fejlődési törvényszerűségei által determinált változatokról van szó, messzemenően aláhúzta Dr. Ortutay Gyula akadémikusnak a fentiekben már említett nyilatkozata. Eszerint a kötet mindössze két olyan mesét tartalmaz, amelyre típusadatok még nem ismertek. Ezeknek elolvasása azonban arról győz meg, hogy a kötet többi meséinek hangvételébe szervesen beilleszkedő mesékről van szó, amelynek legfeljebb egy-egy eleme tűnik a megszokott meseszövéstől eltérőnek (13. mese). A másik pedig olyan rövid, csattanós történet, amelyhez hasonlók tucatjai széles körben ismertek „az egyszerű cigányról”. (41. sz.)

Mindezek azt bizonyítják: Tombáczi János alkotó típusú mesélő volt, de nem hozott létre olyan egyéni, eredeti művet, amely szerzői jogi oltalom alatt állna. A dr. Banó István szakvéleményében említett „szerzői beavatkozása” nem volt olyan fokú, amely megakadályozná a meséknek a népköltészet által meghatározott területén való elhelyezését. A mesék ala-

kításában játszott szerepe nem lépett túl azon a határon, amelyet a mesemondás hagyományos keretei szabnak meg. E határokon belül viszont a magyar népmesei anyagnak olyan szépségeit emelte ki és mutatta fel, amelyek őt az átvett hagyományok kiteljesítőjeként a kimagasló mesemondók sorába emelik. Ezért kapta a „Népművészet Mestere” kitüntető címet. Ilyen értelemben meggyőző **Dr. Ortutay Gyula** akadémikusnak az a végső következtetése, hogy **Tombácz János** meséinek alkotója, formálója a nép, ezek a néphagyomány részei – ami pedig egyéni, eredeti, az az előadás módja.

Minthogy a fentiek szerint a **Tombácz János** által előadott mesék nem esnek szerzői jogi oltalom alá, **Tombácz Jánost** ez okból nem illette volna meg, s utódait sem illeti meg szerzői díj. Ettől eltérő kérdés a mesemondók egyéb jogcímén – tehát nem szerzői díj címén – való díjazása, ami azonban ennek a pernek nem tárgya.”

1977. évi néprajzi kiadványok

Bakó Ferenc: Bükki barlanglakások. Herman Ottó Múzeum kiadása, Miskolc

Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium I–II. Szent István Társulat

— **Bálint Sándor:** A szögedi nemzet. Móra Ferenc Múzeum kiadása Szeged

— **Benkő Samu:** A helyzettudat változásai. Művelődéstörténeti dolgozatok. Kriterion, Bukarest

Egy néprajztudós műhelyéből. **Berze Nagy János** levélhagyatéka. Szerk.: Banó István és Fülöp Lajos. Baranya megye Tanácsának kiadása

Borsai Ilona – Kovács Ágnes: Kivirágzott a diófa. RTV Minerva

Bosnyák Sándor: A bukovinai magyarok hitvilága. Folklór Archivum 6. MTA Néprajzi Kutató Csoport

— **Burány Béla:** Hallottátok-e hírét? Pásztor dalok, rabénekek, balladák. Forum, Újvidék. Hagyományaink 8.

— **Faragó József:** Balladák földjén. Kriterion, Bukarest

Faragó József – Nagy Jenő – Vámszer Géza: Kalotaszegi magyar népviselet. Kriterion, Bukarest

Gulyás Éva – Szabó László: Túl a Tiszán, a szendrei határon... Szolnok

— **Hoppál Mihály:** A tér, a közösség és a kommunikáció. MRT Tömegkommunikációs Központ

Imreh Pál – Hoppál Mihály: Fejfák és temetők Erdélyben. Folklór Archivum 7. MTA Néprajzi Kutató Csoport

Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok. Kriterion, Bukarest

— **Kiss Mária:** A magyarországi délszlávok folklórkutatásának áttekintése.

Knézy Judit: Csököly népi táplálkozása. Somogy megyei Múzeumi Igazgatóság, Kaposvár.

A komikum és humor megjelenésének formái a folklórban. Szerk.: Istvánovits Márton és Kriza Ildikó. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához I. MTA Néprajzi Kutató Csoport

Magyar Néprajzi Lexikon I. A–E. Akadémiai kiadó

Magyar őstörténeti tanulmányok, Akadémiai Kiadó (Több néprajzi cikkel)

A múlt magyar tudósai VII (Bartalus István, Bartók Béla, Fényes Elek, Rónay Jácint, Vámbéry Ármin) Akadémiai Kiadó

Nagy Olga: Parasztdekameron. Magvető

Népi Kultúra – Népi Társadalom IX. MTA Néprajzi Kutató Csoport Évkönyve. Akadémiai Kiadó

Népi Kultúra – Népi Társadalom X. Akadémiai Kiadó

Az ősi társadalom magyar kutatói. A magyar néprajz klasszikusai. Válogatás, szerk.; a bev. tanulmányt írta: Zsigmond Gábor. Gondolat

Polner Zoltán: Föld szülte fáját... Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok. Szeged, Somogyi könyvtár

Rózsa királyfi. Berekméri Sándor geryeszegi meséi. Gyűjt., a bevezető tanulmányt írta és jegyz.-kel ellátta Szabó Judit. Kriterion, Bukarest

Sándor István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. Akadémiai Kiadó

Selmezy Kovács Attila: Csűrös építkezés és gazdálkodás Észak-Magyarországon. Műveltség és Hagyomány XVIII. Debrecen (1976-os évszámmal, de az impresszumban az szerepel, hogy megjelent 1977-ben)

Szentmihályi Imre: Hetés és Lendvavidék néprajzi sajátosságai Zalaegerszeg, 1977.

Szalontai Barnabás: Viaszöntő népszokás Máriapócson, Nyírbátor

Szűcs Sándor: Régi magyar vizivilág. Magvető

Tálas István: Kiskunság. Gondolat

Tervonen, Voljo: Tonavalta puhalta. Unkarilaisia kansanlauluja. (Magyar népdalfordítások) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki, 1977.

Timaffy László: A néprajzi anyag felhasználása a történelemoktatásban. Tankönyvkiadó

Ujváry Zoltán: Gömöri népdalok és népballadák. Miksolc, Heman Ottó Múzeum kiadása

Vámszer Géza: Életforma és anyagi műveltség. Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975). Kriterion, Bukarest

Végh Olivér: Kalotaszegi fazekasság. Kriterion, Bukarest

Zelnik József szerk.: Régi és új formák. Magyar Helikon – TOT és Népművelési Intézet kiadása.

Megjegyzés:

A felsorolt 33 cím az 1977-ben megjelent néprajzi kiadványoknak kb. 90%-át jelenti. Látható, hogy többségük nem budapesti vagy nem központi kiadónál látott napvilágot. Ezért volt lehetetlen a teljességet elérni. A vidéki kiadványok összességéről csak a jóval később elkészülő központi bibliográfiák kézbe vételével lehet képet alkotni. Ugyanígy a távolabbi külföldi kiadványokról is.

HÍREINK

A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésének hetében, 1978. május 11-én a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, valamint Filozófiai és Történettudományok Osztálya együttes tudományos ülést rendezett, amelyen Gunda Béla, a történettudományok (néprajz) doktora „A magyar néprajz és a Kelet-Európa-kutatások” címen tartott előadást.

*

Ortutay Gyula akadémikus halála folytán a MTA Néprajzi Kutató Csoportja igazgatói teendőinek az ellátását dr. Bodrogi Tibor igazgatóhelyettes vette át.

*

A Magyar Rádióban a „Kis magyar néprajz” c. sorozat szerkesztését a jövőben Kósa László kandidátus, a MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársa végzi.

*

1978. május 16-án a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban *Népi orvoslás Magyarországon* címmel kiállítás nyílt. Ezen a napon a Magyar Orvostörténeti Társaság Népi Gyógyászati Szakosztálya a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár olvasótermében ülést tartott, amelyen a következő előadások hangzottak el: dr. Márkus Mihály (Kassa): A Kárpát-medence ethnobotanikai problémái, dr. Penavin Olga (Ujvidék): Népi gyógymódok a jugoszláviai székelytelepeken és dr. Rácz Gábor (Marosvásárhely): A népgyógyászati adatok értékelése.

*

A hajdúdorogi Művelődési Házban 1978. május 19-én Maczó Mihályné Szalka Erzsébet naív alkotóművész képeiből nyílt kiállítás.

*

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1977. évi VII. küldöttgyűlése alkalmából a Társulat Elnöksége oklevélben fejezte ki köszönetét és elismerését Katona Imrének, aki 7 éven át elnöke volt a Budapesti Néprajzi Választmánynak. Ez idő alatt szervezte a József Attila Szabadegyetem néprajzi előadásait és egyéb sorozatokat, ezeken maga is előadóként működött.

dött közre. Javaslatára indították meg a **Kossuth Klub** tudományközi vitá-
üléseit és egy-egy jelentősebb néprajzi eredmény nagyközönség előtt való
bemutatását, megvitatását is.

*

**A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán
a következő néprajzi előadások voltak:**

Az 1976/1977. tanév I. felében, heti 2 órában dr. **Dankó Imre**: Bevezetés a
néprajztudományba címmel tartott előadásokat.

Az 1977/1978. tanév II. félévében, heti 1 órában dr. **Dankó Imre**: Telepü-
lés és építkezés címmel tartott előadásokat.

*

A CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége)
éreskúvjári (Nové Zámky-i) szervezete meghívására **Katona Imre**: *A ma-
gyar betyárvilág* címmel tartott előadást 1978. január 31-én. Az előadásra
a Szövetség Petőfi u. 6. sz. alatti székháza honismereti helyiségében került
sor mintegy 50–60 főnyi hallgatóság előtt. Az előadást élénk vita követ-
te, melynek visszhangja megjelent a helyi sajtóban is.

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Nem ismerjük eléggé egymást, kutatásaink irányát, célját és módsze-
reit. Egy-egy könyv, tanulmány, cikk ad ugyan jelzést munkásságunk ered-
ményeiről, de maga az alkotó, az ember sokszor ilyenkor is homályban
marad. Mindnyájónk élete küzdelem, sokszor a megélhetésért, sokszor
újabb és újabb tudományos eredményekért, sikerekért.

Ha egymást jobban ismerjük, ha törekvéseinket és a munka közben
felmerülő problémáinkat egymás előtt őszintén feltárjuk, közelebb kerü-
lünk egymáshoz, elősegítjük a nehézségek megszűnését és ugyanakkor a
néprajz tudománytörténete számára is értékes adatokat hagyunk magunk
mögött.

Az alábbiakban öt kutatót mutatunk be, részben önvallomások, rész-
ben mások feljegyzései, meglátásai alapján. Igyekeztünk különböző néze-
teket, irányzatokat képviselő kutatók alkotói műhelyébe betekinteni,
problémáikat, erőfeszítéseiket megismerni. Arra is kértük az idősebb szak-

embereket, hogy a fiatalabb kutatók részére mutassanak irányt, vessenek fel kutatási problémákat, adjanak szempontokat.

*

Bálint Sándornak nyugdíjazása után új, gazdag alkotó korszaka kezdődött, amit csak 1972-től számítva is hat megjelent önálló kötete fémjelez, többek között a kétkötetes **Ünnepi kalendárium** és **A szegedi nemzet** első kötete. Élete, munkássága, küzdelmei, feltáró kutatásai például szolgálhatnak mindannyiunk számára.

Bálint Sándor, baranyai gyűjtés közben (1973)

Szeged városában, Alsóvároson születtem (1904), évszázadok óta endogámiában élő társadalom fiaként, **Bálint Sándor** (1871–1905) és **Kónya Anna** (családi ragadványnevén Szaka Panna, 1865–1945) paprikatermeléssel foglalkozó parasztpolgár szülőktől. Apai öregapám az Alsóvárosról kirajzott közeli Szentmihályteleken halászember volt, majd a Tisza szabályozása után az alsótanyai Királyhalmon (Ásotthalmon), a Város földjén keresett boldogulást. Horvátországi, szerémségi kivándorlásra is gondolt, de a

feleség nem volt hajlandó a sok aprósággal még nagyobb bizonytalanságba követni. Két feleségétől ugyanis tizenhét gyermeke született, de csak hetet tudtak fölnevelni, a többi korán elhalt.

Édesanyámék is heten voltak testvérek, ő volt közöttük a legfiatalabb, és az egyetlen írástudó, aki azonban testes imádságos könyvén, a Mennyei Vigasságon kívül mást alig olvasott. Cudar szegénységben éltek. Anyai öregapám csordás volt, öregszülém pedig paprikakötéssel, kofasággal foglalkozott. A banyakemencében paprikafüzérek száradtak, az ereszet alatt pedig hét-nyolc külű, azaz lábbal mozgatható paprikatörő mozsár volt. A zörgésre száradt paprikahüvelyeket ezekben törte a gyereksereg játékból, méginkább kényszerű korai robotból, porrá. Már korán eljártak idősebb férfirokonok aratóbandájába markot verni, a készülő Tisza-töltésen partnak föl talicskát húzni. Ott voltak az árvíz elleni védekezésnél is. Ezeknek az elnyűtt gyerekeknek csikó, kubikoscsikó volt a nevük. Az egyik fiú, Imre bácsi korán „specializálta” magát és több mint egy félszázadon át messze környéken híres kútásó lett belőle. Nem volt részeges ember, az ital azonban mégis jólesett neki. Egyszer borközi állapotban azt találta mondani, hogy nincs más több becsületes ember a világon, csak ő. Ebből aztán a máig élő szólás kerekedett ki: **nincs más embör hiba nélkü’, csak Szaka Imre.** Halála óta hozzámöndják: **az is möghalt.** Tóni bátyánk kubikolt, az öt lány pedig férjhezmenve is benne maradt a paprika munkálatában.

Édesanyám egy özvegy emberhez, **Katona Antal** paprikaőrő vizimolnárhoz ment férjhez, majd ennek korai halála után édesapámhoz (1895). A híres bőrdudással, a Juhász Gyulától, Tömörkénytől, Móricz Páltól is megörökített **Bukusza Ignác** vizimolnárral szomszédok voltak a boszorkányszigeti Tiszán. Még én is ismertem őt. Még voltam olyan lakodalomban, ahol egyedül ő dudált. Mesterségének címere, a díszesen kifaragott hajóorr 1920 tájáig ott volt a háza előtt (Pálfy utca 48.) leásva.

Édesanyám egyik úttörő munkása volt a paprikaföldolgozás modern technikájának, a hasításnak, amellyel tudvalevőleg a nemesített paprikafűszer bevonulhatott a polgári konyhába, sőt hódítani is kezdett Közép-Európában.

Kötelességtudása, okossága föltétlen. Alkalmazkodik az újabb időkhez, de tiszteli, föltétlenül őrzi az archaikus paraszti életrendet: a karácsonyi vacsora és nagyböjti viselkedés kultikus méltóságát, elvégzi és velem is elvégezteti a nagypénteki rituális tisztálkodást, égháború idején meggyújtja a szentelt gyertyát, többször is megjárja gyalogszerrel a radnai búcsút. Nem feledkezik meg nyomorúságos gyermekségéről. Mindenkin iparkodik segíteni és több nincstelen rokonának, szolgálójának kiházasításáról ő gondoskodik.

Megjelennek előttem mások is: a már említett Imre bácsi; nagyném, a ráimádkozással gyógyító **Kónya Rozál**; másik nagyném, az írástudatlan **Balogh Ágnes**, a szegedi szónak **Móricz Zsigmond**tól tisztelt, istenáldotta mestere. Annyiszor eszembe jut a mesemondó **Kántor István**

kubikos: Szécsi Pál szomszéd, paraszti lóorvos; a bűbájosként emlegetett és rettegett Baranyás Ferenc, Szélpál András, hajdani gulyásbojtár, aki rabja volt Rádaynak; Halász Máté vőfély, aki majd kétezer alsóvárosi menyasszonyt vezetett oltárhoz; Szélpál Panna, Iván Rozália énekes siratóasszonyok. Szilajul mulatozó regruták, farsangoló, tuskóhúzó legények, daloló paprikahasítók, détázgató, azaz kispadon beszélgető férfiak, jámbor asszonyi közösségek ködlenek föl, mellettük a kánai menyegzőként ünnepeelt lakodalmak és halotti torok. A Tömörkénytől, Juhász Gyulától, Móricz Zsigmondtól is dicsért havibúcsú (aug. 5.), az egész Alsóváros érett paraszti világszínháza. Közösségi hagyomány és egyéni szerep az első világháború idejéig kibúvók nélkül, olykor nagy személyes áldozatok árán is mindenkit kötelezett. Hősei már régen kint porladnak „a szegedi anyaföld eresze alatt”, de adósuk vagyok, amit magammal iparkodom törleszteni.

Tizennégy őszén gyermekem tiltakozásom ellenére édesanyám beíratott a Boldogasszony sugárúti polgári iskolába, ahol többek között Csefkó Gyulát és Cs. Sebestyén Károlyt mondhattam tanáromnak. Később a piarista gimnáziumba kerültem. Idősebb rokonok, szomszédok keserű példákön okulva váltig intették édesanyámat: ne neveljen „urat” belőlem, mert majd úgyis megtagadom őt és nemzetségemet. Ez a gyanúsítás sajgott bennem, de használt is egy egész életre.

Már korán elkezdtem olvasgatni. Eleinte a vásárban vett ponyvahistóriákat (Flórenc és Lion, Szigfrid, Genovéva, Hét bölcs mester), majd Benedek Elek meséit, kalendáriumot.

Amikor az első világháború kitört, és mindenki az újságot bújta, édesanyám a híres Szegedi Naplóra fizetett elő: Tömörkény, Móra írásaiban a szülői ház világára, otthonosságára ismertem. Talán megemlítem, hogy Tömörkényt életében még láttam, Mórát személyesen ismertem, az egyébként Alsóvároson élő Kálmány Lajosra (†1919) sajnos nem emlékszem. Ennek nyilvánvaló oka, hogy szűkrefogott napi sétáit kora hajnalban, mint mondják 3 óra tájban végezte. Személyesen ismertem még Lőw Imánuel, a zsidó folklór világtekintélyét is.

A piaristáknál érettségiztem 1922-ben. Igen hálás vagyok nekik. Hol pap, hol meg építész akartam lenni, végülis tanár lettem.

Az egyetem 1921-ben került Szegedre, így nem kellett hazulról elmennem. Itt sok derék professzorom volt (Márki Sándor, Dézsi Lajos, Bartók György, Imre Sándor). Legnagyobb hatással századunk egyik legszínesebb magyar nyelvészegyéneisége, Mészöly Gedeon volt rám is. Tiszteltem, szerettem, ő azonban számomra máig érthetetlenül kissé mindig távartott magától.

Negyedéves koromban a brassai születésű Herrmann Antal (1851–1926) magántanári előadásait is hallgattam. A fiatal nemzedékek kedvéért nem árt elmondanom, hogy megítélésem szerint a magyar néprajztudománynak alighanem legnagyobb érdemű úttörője volt ő. A nyolcvanas években résztvett a legelső és máig egyetlen közép-európai néprajzi színtézis, az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben c. hatalmas vállalko-

zás szerkesztésében. Az Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn c. európai kitekintésű folyóiratot ő indította meg 1887-ben. Nagymértékben az ő fáradozására született meg 1889-ben a Magyar (először: Magyarországi) Néprajzi Társaság. 1890-ben pedig ennek folyóirata, az Ethnographia. Ő alapította meg a szamosújvári örmény múzeumot. Ő volt a néprajznak első hazai magántanára (1896) a kolozsvári egyetemen. Ő a cigánykutatásnak egyik alapító nagymestere.

Solymossy Sándortól és Györffy Istvántól hallottam, hogy két esztendeig élt, szamosújvári szökött rabnak adva ki magát, az erdélyi sátoros cigányok között. Páratlan emlékezőképességével megtanulta a nyelvüket, tanulmányozta életüket. Gyanúba keveredett volna előttük, ha a szemük láttára készít följegyzéseket.

Herrmann mindig hajlott a bohémságra, ami a cigányok között teljesen úrrá lett rajta. Külső megjelenésével, társadalmi konvenciókkal nem törődött. Valamiképpen Tolsztoj, Gorkij, Gauguin, Mednyánszky László, Bartók Béla szellemi rokona volt, menekült a hanyatló polgári világból. Élete végén Szegeden telepedt le, már alig látott. Előadásai voltaképpen már csak okos, szellemes rögtönzések voltak. Ha megmosolyogtuk is, tisztelettel néztünk föl rá, mert cinikus igénytelensége mögött értékes, bár kissé elherdált tudóselet rejtőzködött.

Még harmadéves egyetemi hallgató koromban kerültem személyes kapcsolatban Solymossy Sándorral. Legelső kis néprajzi közlésem az Ethnographia 1926. évfolyamában jelent meg.

Diákéletemnek egyik sorsdöntő élménye volt Bartók Béla szegedi hangversenye, ha jól emlékszem, 1925-ben. Alig csellengtünk a teremben. Megéreztem, egy életre meg is értettem valamit a parasztdalok előadása közben a parasztlét nagy, sokszor megcsúfolt, félreértett emberi értékeiből. A Mester gyermekkoromat igazolta.

1926-ban, illetőleg 27-ben fejeztem be egyetemi tanulmányaimat. Évekig lézengtem, helyettesítettem, imitt-amott jutottam átmeneti munkához. Nem hagytam magamat — igaz, édesanyám dolgos két kezére föltétlen számíhattam — elkallódni. Kenyerem ugyan még nem volt, mégis kaláccsal táplálkoztam. Sokat olvastam: világirodalmat, filozófiát, gyűjtöttem, a tudomány alapvetőbb kérdésein gondolkodtam.

1928-ban az egyetem kezdeményezésére, a táj szellemi, társadalmi, gazdasági, néprajzi vizsgálatára megalakult a Szegedi Alföldkutató Bizottság, majd Népünk és Nyelvünk címen folyóirata (1929–1939) is megjelent. Az indulásban valami csekélyke részem nekem is volt. Az első évfolyamok igen jól indultak, később azonban személyi vetélkedések miatt hivatását nem tudta teljesíteni.

A néprajz hazai tudománytörténetének korszakos jelentőségű állomása az első magyar néprajzi tanszék föllállítása Szegeden. Professzora Solymossy Sándor (1864–1945), folklórkutatásunk egyik klasszikus mestere lett. A tanszéket a kormányzat nagyon mostohán látta el. Én voltam az intézet egyetlen gyakornoka, majd tanársegéde öt éven át díjtalanul.

1928 telén felkeresett a szegedi piarista gimnázium egyik diákja, aki **Ortutay Gyula** néven mutatkozott be. Tanárai küldték hozzám segítségért: Assisi Szent Ferenc szociális eszmevilágáról készült önképzőköri dolgozatot írni. Utána többször is meglátogatott. Sokat sétáltunk a Tiszaparton és a körtöltésen. Kezdtett a néprajz iránt is érdeklődni, könyveket kért tőlem. Ősszel beiratkozott a bölcsészeti karra.

Solymosyval egyidőben **Sik Sándor** is professzor lett. **Ortutay** mindkettőjüknek állandó, lelkes, fogékony hallgatója volt. Öreg professzorunk készítette elő szabolcsi tanulmányútját.

Solymosy Sándor 1934-ben elérvén a törvényes korhatárt, nyugalomba vonult. Tanszékét a Szeged iránt barátságaltanná vált kormányzat a budapesti egyetemre helyezte át, pedig a szegedi mellett máshol is gondoskodnia kellett volna a néprajzi képzésről. Szomorúan látva át a helyzetet, a néprajz ügyének szegedi válságát, elhatározta, hogy **Cs. Sebestyén Károly** tanár, szegedi muzeológust a tárgyi, engemet pedig a szellemi néprajzból magántanárrá habilitál (1934). Ez természetesen tudományos elismerés volt, de nem kenyeret is kereső hivatás.

Alkalmam nyílt a szegedi katolikus tanítóképzőben való elhelyezkedésre, ahol 1945-ig működtem. Ma úgy mondanám „honismereti” szemlélettel magyart, történelmet, földrajzot tanítottam. Elvi nézeteimet egy agyonhallgatott művemben (Néprajz és nevelés, 1933) fejtettem ki. Gondosan ügyeltem, hogy az egészből magyarságtudomány, művelt magyarság-élmény legyen. Tanítványaim közül mind többen vállalkoztak néprajzi gyűjtőmunkára is, amint későbbi műveimből mindig kitűnik.

1939/40-ben, **Györfly István** halála után a folklórt adtam elő a budapesti egyetemen. A negyvenes évek elején több ízben úgy tetszett, hogy tanszékre jutok. 1945-ben a néprajznak megbízott előadója, 1947-ben nyilvános rendes tanára lettem a szegedi egyetemen. 1945–1948 között a politikai életben is részt vettem, majd teljesen visszavonultam a tudományos munka világába. 1965-ben nyugdíjaztak. Azóta kisebb-nagyobb zökkenők után teljesen a kutatásnak élek.

1974-ben, 70. születésnapomra a szegedi Somogyi Könyvtár kiadta műveim bibliográfiáját. Ebből kitűnik kutatásaimnak két fő iránya: az egyik szülővárosomat illeti, amelynek múltja, kultúrája, népelete mindig foglalkoztatott. Ez mintha apai örökségem lenne. A másik a népi hitéletnek, mintegy az édesanyai örökségnek a vizsgálata. Nem kell bizonygatnom, hogy szakkutatásunk a népelet e nem jelentéktelen tartományának ismeretét meglehetősen elhanyagolta, pedig ezt is éppen úgy föl kell tárnia, mint a népelet egyéb területeit. Erre a feladatra fiatal korom óta mindig gondoltam, és egész pályámon át készültem.

Tervem volna még bőven, hosszú időn át folytatott különleges gyűjtésemből, szakmai fölismeréseimből, csak még időm legyen hozzá. A pálya sokszor megpróbált, nem kényeztetett el. Soha meg nem keseredtem, a hivatástól, szolgálattól egy percre sem távolított el semmi sem.

Katona Imrét, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docensét kiemelkedő szervezői tevékenységéért a TIT Elnöksége oklevéllel tüntette ki, a Forrásban pedig nagy visszhangot kiváltó tanulmánya jelent meg „A nevetés szociológiája” címen. Tőle a következő „szakmai önarckép”-et kaptuk:

Mindnyájan beleeshetünk abba a hibába, hogy kevés és egyoldalú értesülés alapján nyilatkozunk másokról, esetleg a saját tevékenységünkől és eredményeinkből adódó mércével mérünk. Egy szakmai önarckép viszont szükségszerűen személyes jellegű és nem is mindenben vág egybe a néprajzi közvéleménnyel, de talán néhány részlettel hozzájárul árnyaltabbá tételéhez. Bár egyetlen életpálya sem szakítható ki saját korából és szakmájából, az egyén helyét is csak egy bonyolult viszonyrendszeren belül lehet kijelölni, ez azonban többnyire már a sokat emlegetett utókorra marad.

Eddig megtett életutamra visszatekintve, teljesen természetes számomra, hogy éppen néprajzi kutató és oktató lettem. Apám egy makói parasztcsalád 12. gyermekeként tanult ki állatorvosnak, szerencsés típusa volt a vidéki népi értelmiségnek. Már az 1920-as évektől tagja volt a **Magyar Néprajzi Társaságnak** és egyik legjobb barátja **Hermann Antalnak**, aki a hétvégeket mindig nálunk töltötte, és még egészen kicsi koromban az ágy szélére ülve népmesékkal altatott el. (Talán nem egészen véletlen, hogy mesekutatással kezdtem a tudatos néprajzi gyűjtést is!)

Apám titokban állatorvosnak szánt, ezért mindenhova vitt magával: korán megismertem a tanyalakó csongrádi, majd vásárhelyi parasztokat, időközben a **nógrádi palóc falvakat**, bejártam az **Őrséget**, voltam **Göcsejben** és még több más helyen, ahol apám volt – akarva akaratlanul is – a legjobb néprajzi vezetőm, és ő segítette első tudatos gyűjtéseimet (pl. a népi állatorvoslás felderítését) is.

Ilyen honismereti és néprajzi „alapozás” segítségével elég hamar igyekeztem saját lábomra állni: 8 éves koromban tettem meg – szülői engedély nélkül – az első „kutatóutat”; iskolai térképem alapján ugyanis rádöbrentem, hogy a szülővárosom, **Csongrád** mellett fekvő **Csépán** még soha nem jártunk, ezért barátaimmal átkarikáztunk oda és a községet igyekeztünk a magunk gyerekes módján megismerni. Amikor pedig gimnazista lettem, teljesen új környezetbe kerültem: egészen mással szórakoztunk, mint az elemiben. Egy egész iskolafüzetet írtam tele gyermekmondókákkal és játékokkal, hogy ezeket el ne felejtsem. Ekkor még sejtelmem sem volt róla, mi is a néprajz? Csak a földrajzon belül tudtam elképzelni és főként az Európán kívüli népekre vonatkoztattam.

A falukutatással és a népi írókkal már kamaszkoromban találkoztam: lelkesedéssel olvastam **Féja Géza** betiltott **Viharsarok** c. könyvét, és amikor egy hétre a szomszédos **Szelevényre** mentünk táborozni, igyekeztem az olvasottakat is hasznosítani.

Minden utam a néprajzhoz vezetett: **Hódmezővásárhelyen** jártam a gimnázium VI. osztályát és ott **Tálas István** óráin mélyíthettem el német nyelvi és néprajzi ismereteimet. Szorgalmasan olvastam az **Ethnographiát** és akkor még mindenféle kérdőív és kapcsolatok híján, egy-egy jobb közlés alapján kezdtem a tudatos gyűjtéseket. Így tetemes adattömeg halmozódott fel, elsősorban a szólások, hiedelmek, játékok stb.; és amikor 1940-ben **Szegeden** megkezdtem egyetemi tanulmányaimat, már 29 népmese volt a tarsolyomban egyetlen **csongrádi** mesemondótól (máig kiadatlanok), az egyéniségkutatásról azonban csak ezután hallottam **Ortutay Gyulától**.

Mivel ekkor még nem volt néprajz szak, a magyar-történelem-földrajz tárgyat választottam, és hallgattam fizikai antropológiát, régészetet is. **Szegeden** is nagy szerencsém volt: e város volt a modern néprajz egyik bölcsője. Az 1940-es években négy magántanári előadást is hallgathattam: **Bálint Sándor**, **Gunda Béla**, **Ortutay Gyula** és **Tálas István** óráit. Tagja voltam **Ortutay Gyula tápai szemináriumának**, és ennek keretében ismét egy

kötetnyi népmesével gyarapodott gyűjteményem (szintén kiadatlanok); nyaranként pedig az akkori *Táj- és Népkutató* keretében Tálasi István vezetésével gyűjtöttem ugyancsak népmeséket a baranyai *Kopácson* (ez az egy kötetnyi mesém – 30 év múltán – *Jugoszláviában* meg is jelent). Közben saját vegyes gyűjtéseim is gyarapodtak.

1947-ben földrajzból és néprajzból doktoráltam. Néhány évi általános iskolai nevelősködés után 1949-ben kerültem a budapesti *Eötvös Loránd Egyetemre*, ahol már csaknem három évtizede dolgozom. Tapasztalataim szerint az oktatás kb. a fele munkaidőmet veszi el, a „második félidőben” kutathatók. Az előadások és a kutatási témák nem feltétlenül vágnak egybe, hiszen engem elsősorban a magyar paraszttársadalom és folklór kérdései érdekelnek, de csaknem negyedszázad óta *Afrika* és *Ázsia* népeit is ismertetnem kell, egyéb szakkollégiumokról nem is szólva. Bőven van órakon kívüli tennivaló (ügyintézés, gyakorlatok stb.) is!

Az 1950-es években még működtek a különféle néprajzi munkaközösségek, ezek keretein belül jutottam gyűjtési lehetőségekhez, megszűntük óta itthon már csak alkalmyszerűen, *Jugoszláviában* viszont rendszeresen is tudok gyűjteni. E gyűjtő- és kutatómunka menetét azonban megszabja a tanév és a tanrend, minden oktatónak elsősorban ezekhez kell alkalmazkodnia. Ezenkívül az 1950-es években túlságosan is sok társadalmi és társasági munkával halmoztak el, melyek csak nagyon lassan és fokozatosan csökkentek; pl. többek közt a *Népművészeti* (jelenleg Népművelési) *Intézet* szakértőjeként jártam az országot és patronáltam különféle együtteseket, ill. gyűjtőket: a TIT-ben kezdettől fogva sok előadást, később különféle szerepköröket is vállaltam, s *Néprajzi Társaság Foklór Szakosztályát* is vezettem vagy 7 esztendeig, stb. Az Egyetemen kívül tartott előadások számát csak százakkal tudnám mérni, de a különféle forrásokból kapott kéziratokét is, melyeket lektorálnom kellett. Mindezek miatt némileg egyoldalú kép alakult ki rólam, nekem pedig az az érzésem, hogy említett feladatokra sok időmet vesztegettem, így most szinte versenyt futok vele! Minden széttagoló mozzanat ellenére is sikerült kialakítani eredményesnek tűnő munkamódszeremet, és időközben olyan kis magánkönyvtárat is, mely a magyar népdal- és balladakiadványoknak legalább 95%-át tartalmazza, így tehát majdnem minden forrást megtalálok „otthon” (tíz éve albérletben).

Megszereztem a *kandidátusi* fokozatot is; csongrádi lévén, témája a lábam előtt hevert, csak le kellett hajolnom: a *kubikusságról* írtam az értekezést, ill. összesen 34 kisebb közlést és egy kis monográfiát is. (Amikor ezekkel szinte elárasztottam a szakmát a *kubikos* Katona jelzöt kaptam, mások pedig a *néprajz. kubikosaként* emlegettek; szívesen vállaltam.) Megkezdtem a nagydoktori munkát is: verses népköltészetünk (főként a népdal és a népballada) leggyakoribb formuláit és stílusesszközeit szeretném rendszeresen feldolgozni.

Szakmai szempontból szerencsés és boldog embernek érzem magam és szeretnék még nagyon sokat dolgozni. A néprajz nekem mindig hobbim

volt és az maradt akkor is, amikor már belőle éltem és ezért fizettek. A kutatómunka nem fáraszt, hivatásom és foglalkozásom egy és ugyanaz, szakmai vonalon sohasem volt törés életemben. A nagy váltások és változások korában is ez volt az elvem: **suprema lex salus rei publicae**, és ez nem volt éppen rossz iránytű. A személyi harcok, a rang és a cím iránt soha a legkisebb érzékem sem volt, de nehéz lenne pénzhajhászással is vádolni! 25 év óta minden szombaton találkozom legjobb barátaimmal, kik jórészt hasonló emberek. Olyan „idealista” vagyok, hogy magamat és másokat is a teljesítmény mennyiségével és minőségével mérem. Én a szorgalommal igyekszem pótolni azt, amely adottságból és tudásból nekem kevesebb van. Tudom, senki saját színvonalát nem ugorhatja át, de köteles munkamódszerét és teljesítményét korszerűsíteni és tökéletesíteni. E tekintetben elégedetlen is vagyok, mert túlságosan is szétapróztam magam, ezután nagyobb és átfogóbb munkákra kell összpontosítanom, és nemzetközi összehasonlító, valamint elméleti irányba is előbbre kell lépnem! Sok szempontból engem is zavar, hogy népes szaktestületünkön belül eléggé aránytalan a munkamegosztás, nem egyszer mások helyett is kell dolgoznunk, messze vagyunk még egy igazán korszerű teljesítményszíntről! Nem tudatosodik bennünk eléggé, hogy a néprajz időközben tudományszéli helyzetéből mennyire a középpontba került!

Oktató–kutató–ismeretterjesztő tevékenységi köröm mindegyike egész embert kívánt volna, így együtt nagyon sok időt és erőt vontak el tőlem, és mégis mindegyikük befejezetlen maradt, bőven van tehát tennivalóm! Ugy gondolom, egy humán értelmiségi elsősorban a tudat szocialista átalakításában segít: az új, korszerű, rendszerezett ismeretek terjesztésében és a helyes tudományos és közgondolkodás kialakításában, melynek imént említett módjai közül a legrangosabb és a legmaradandóbb is a tudomány fejlesztése és továbbvitele.

Talán e szigorú mérlegen sem fogok majd könnyűnek találtatni! Nagyon nehéz azonban arra válaszolnom, eddigi munkából mit is tartok fontosnak. Az oktatást és az ismeretterjesztést lenne a legkönnyebb fölmérni: hallgatók képzése, utánpótlás nevelése, stb., az ismeretterjesztésben pedig a néprajz helyének biztosítása és így tovább, de maradjunk inkább a kutatómunka vonalán!

Kevesen tudják, hogy az 50-es években egy *Kodály* Zoltánnak írott levelemmel indult el a *bölcsődalok* hazai kutatása, úgyhogy számuk azóta megtízszereződött. (Nagyon sajnálom, hogy ugyanekkor a *munkadalra* is nem hívtam fel a figyelmet!) Rövid európai kitekintést már írtam róluk, a magyar műfaj teljes mélységében szeretném feldolgozni.

Még számomra is váratlan hatása lett egy tipikusan városi műfaj: a közéleti vicc „felfedezésének” és bemutatásának, pedig 3000 db-ból álló gyűjteményemet egyelőre csak szociológiai módszerrel dolgoztam fel. Az előre-hátra csapkodó hullámok elsősorban szakmánkon kívül gyűrűznek: cikkek, rádió-nyilatkozatok, előadások, sőt kiállítások formájában; s a műfaj mindenesetre polgárjogot nyert! (Lírai-epikai műfajok egész sorát is

vizsgáltam társadalmi háttérükkel együtt, ezek azonban mind közismert, hagyományos alkotáscsoportok.)

A folklórban legjobban érdekelt engem a történeti rétegződés, a táji tagolódás kérdése: míg az előzőről már vannak vázlatos tanulmányaim, az utóbbi vizsgálatát csak most kezdtem el. (Azt hiszem, sikerült a helyes módszert megleglnem, mely a lírai táj tagolódása esetében különösen fontos!) A lírai dalok tartalmi-tematikai tipológiáját is csak megkezdtem, e munka egyénileg el sem végezhető. Azt hiszem viszont, hogy az egy szakaszos népdalok variálódásának törvényeit végre sikerült egzakt módszerrel megállapítanom.

Fő erősségemnek mégis társadalmi szemléletemet és ebből következő néprajzi eredményeimet érzem: a parasztság és a munkásság között elhelyezkedő különféle társadalmi kategóriák közül nemcsak a *kubikosokkal*, hanem több más hasonló csoporttal is foglalkoztam, elsősorban sajátos munkaszervezeteikkel, de sikerült dalkincsüket, epikájukat és folklórljuk egészét is elkülönítenem. Kedvenc témám a nemek és korcsoportok szerinti munkamegosztás a folklórban, melyet röviden már összefoglaltam, de még sok – főként nemzetközi – adatra van szükség. Mindezek és más témák is szerves részét képezik egy távlati, összefoglaló nagy tervemnek: *a magyar folklór szociológiájának*.

A látszólag mégoly különböző munkáim is beilleszthetők a társadalmi tudat (kidolgoztam pl. parasztságunk történelemszemléletét), a váltások és változások (parasztságunk életének újkori átalakulása, honfoglalás előtti maradványok az újkori paraszttársadalomban), továbbá az átmeneti formák (a népi epika újkori átalakulása, a virágének – magyar nóta – népdal összehasonlító szógyakorisági vizsgálata, a magyar vásárok folklórja stb.) jelenségkörébe.

Megtisztelő feladat volt számomra a *Kálmány*-hagyaték gondozása is, elsősorban ennek révén jutottam ki Jugoszláviába és voltam mintegy fél évtizeden át az újvidéki *Hungarológiai Intézet* magyarországi szakreferense. Talán nekem is volt benne némi részem, hogy az ottani folklórkutatás ilyen szépen fellendült. Magam pedig majdnem felényi dolgozatomat oda-át publikálom, jelenleg pl. egy drávaszövegi balladakötetet.

Szomorú kötelességem viszont *Ortutay Gyula* kéziratban maradt hagyatékának gondozása, melyre Mesterem, Kollégám és Barátom még életében megkért, de én akkor még nem gondoltam erre komolyan!

Korántsem volt az életem olyan szintelen és egyhangú, örökös szellemi „robottal” (nekem különben sem lett volna az!) teli, mint ebből a munkabeszámolómból esetleg kiderült. Álmaim egy része valóra vált: eljutottam 4 világrész 21 országába, némelyikébe (pl. Jugoszlávia) többször is. Hosszabb és fontosabb útjaimról (Albánia, Tunézia, India stb.) naplót vezettem, amely már 3000 gépelt oldalra rúg; egy részét szeretném egyszer kiadni. Készült néhány dolgozatom is (az albán epika, a Pó völgyi olasz kubikosság, az afrikai néphit, India népei stb.); de nemcsak a kutatás volt a feladatom, hanem némelykor a hivatalos cseregyezményen belül első

néprajzi látogató lehettem, s elő kellett készítenem a további utaztatásokat is. Gyakran jártam nemzetközi kongresszusokon, konferenciákon; előadásokat tartottam.

Súlyos adósságok terhelnek: meg kell írnom a nagy *kubikos-monográfiát*, vele vagy külön kell kiadnom 2000 szavas kubikos szakszótáramat is. (Kéziratban hever 500 szavas állattartási szótáram, továbbá apám 50.000 szavas makai tájszótára is!) Mesegyűjtéseimet már említettem; ezeken kívül pl. egyetlen helységből: *Csongrádról*, 2000-nél több szólásom van, egyebekről most nem szólva. Huzamos időn át vásároltam és gyűjtöttem a különféle kéziratos énekes- és daloskönyveket, ezt a mintegy 50 db-ból álló gyűjteményt is fel kellene dolgoznom. Nem folytatom! Otthon külön cédulákra szoktam írni a kidolgozandó témákat, máris annyi van, hogy két emberélet sem lenne elegendő a munka elvégzésére: *Ars longa, vita brevis*.

Utazásaim során bevált gyakorlat volt egy *minimális* és egy *maximális* – rugalmas! – terv kidolgozása: legtöbb esetben a teljesebbet sikerült megvalósítanom. Az élet persze sokkal bonyolultabb egy egyszerű és egyszeri utazásnál, de igazán boldog és elégedett akkor lennék, ha maximális „utitervem” sikerülne teljesítenem. Rajtam nem fog múlni! ...Reméljük!

Katona Imre

Hoffmann Tamás Néprajzi Múzeum főigazgatója, aki talán a legintenzívebben aknázza ki a különböző tudományágak kölcsönhatásából adódó értékes eredményeket, „nagy” doktori értekezését készíti elő. Célkitűzéseiről, módszertani problémáiról és technikai nehézségeiről – melyek mindannyiunkat érintenek – a következőket írta:

Köszönöm levelüket, érdeklődésüket; a feltett kérdések sorrendjében válaszolok.

Most abban a kedvező helyzetben vagyok, hogy a TMB egy éven át ösztöndíjat folyósít részemre. A körülményeim tehát jók, nem kell hivatali feladataimra koncentrálnom és a rendelkezésemre álló időt arra használhatom fel, hogy megírjam azt a régebben tervezett összefoglalást, amelynek előtanulmánya volt a „Néprajz és feudalizmus” c. kötet. (Persze némi megszorítással: egy év alatt csak a monográfia néhány fontosabb fejezetét tudom megírni, az egész könyv több időt kíván.)

Nekem már egyetemi tanulmányaim éve alatt kialakult az a meggyőződés, hogy a mi szaktudományunkban szembesíteni kell meglehetősen szerteágazó ismeretrendszerünket a formációelmélet főbb eredményeivel. Meg kell tehát kísérlni a társadalmi fejlődés általános mozgástörvényeit (illetve mindazt, amit ezekről tudunk a gazdaságtörténet, az agrártörténet, a demográfia történet stb. révén) összekapcsolni az etnográfiai kutatások

tanulásaival. Erre a felismerésre tudománytörténeti konvenciók készítettek, a naprajz eredendő ontológiai elkötelezettségei, a marxizmus tudományokat integráló hatása és az a riasztó tény, hogy hovatovább már csak „ekekutatás”, „ház kutatás”, „viseletkutatás” stb. szakdiszciplínák valamelyikében illik jeleskedni... Talán még két személyes indíték is. Egyrészt mélyen hiszek abban, hogy a társadalom és a történelem megismerésében legalább olyan fontos az új tények felfedezése mellett az a törekvés, amely mindössze arra vállalkozik, hogy a meglévő tudott tényeket más összefüggésrendben gondolja végig. Tehát a más szemszögből nézés és amennyire ez egyáltalában lehetséges: ugyanannak a fordítottja is.

Ezek tehát meglehetősen konvencionális próbálkozások, de van létjogosultságuk, minthogy szükség van a tudomány tényei végiggondolására. Szemünk láttára számolódik fel a század második felében a kontinens keleti felén a hagyományos társadalom és átadja helyét az ipari civilizációnak. A hagyományos társadalmak közvetlen vizsgálata a század utolsó negyedében már csak az ún. harmadik világban lehetséges. Az ipari civilizációkban (még az ún. szubkulturákban is) egészen új minőségek jönnek létre, s ezeknek tudományos reprodukciójához kevés az etnográfia hagyományos fogalomkészlete, ki kell egészíteni ezeket egy sor tudomány (a szociológia, az alkalmazott közgazdaságtan különféle diszciplínáinak, a szociálpszichológiának stb., stb.) vizsgálataival. A történelmi változás természetesen nemcsak a jelenkutatásra érezteti hatását, hanem változásokat hoz a múlt vizsgálatát illetően is, alkalmasint kedvez az integráló kísérleteknek.

A másik személyes indíték, hogy ilyenirányú tapasztalataim tisztán tudományos területről valók. Ha ugyanis a tudományt fel is akarjuk használni, mint ezt az oktatásban tesszük vagy a múzeumi közművelődésben, amikor nemcsak néhány „vajtfülű” kollega számára, hanem sokszor kritikus, de előtanulmányok nélküli közönséggel kell megismertetni a tudomány eredményeit, fokozott szükségét érezzük annak, hogy korszerűsödjék az etnográfia fogalomkészlete, problematikája és szemlélete. Mi nagyon sokat tettünk ebben az országban annak érdekében, hogy a közművelődésben kialakuljon egy jóval szélesebbkörű és árnyaltabb társadalom- és történelemismeret, mint a korábbi nemzedékek életében ez lehetséges volt. Egészen bizonyos, szükség van arra, hogy ehhez a szélesebb, átfogóbb történelemképhez hozzáigazítsuk a magunk szaktudományos ismeretrendszerét. Ez aligha jelenti azt a fajta tudománynépszerűsítést, aminek gyakori példáit hallhatjuk az utóbbi években, midőn sokszor múlt századi szakcikkeket kivonatol valaki és közérthető stílusban röviden összefoglalja az ott közölt ismereteket. Ellenkezőleg, a tudománynépszerűsítés mércéi a közműveltség számára adott társadalomtudományi gondolatrendszer szerint valók. Ez pedig mindenképpen egyetemes történeti mértékkel, világtörténelmi távlatokkal mér.

Immár tudománytörténeti tény, hogy Magyarországon a század első felében, amikor a társadalmi változások még nem indukálták a naprajz mű-

Hoffmann Tamás – jobboldalt

velőinek gondolkodásában az egyetemes történeti összefüggések összekapcsolását a magyar társadalom hagyományos tényeivel, még sokkal nagyobb igény mutatkozott az ún. összehasonlító kutatás iránt – mint napjainkban. Talán két okból. Egyrészt, mert ebben a szegény és szellemi életében hivatalosan a kelleténél is reakciósabb országban a néprajz nem volt oppozícióba szorult tudomány ugyan, de mégis meglehetősen távol húzódott (pl. Németországhoz képest) a politikai kurzus divatos tanaitól. Voltak művelői, akik közeli kapcsolatot tartottak a falukutatás progressziójával és voltak (bár egyre inkább halványuló) hagyományai, amelyek ismereteit összekötötték a múlt század második feléből eredően a társadalmi ontológia megalkotásának liberális törekvéseivel. Másrészt a tudomány művelőinek reprezentáns csoportja szükségesnek látta irodalmi munkásságában garantálni a szakszerűséget, és emiatt még az empirikus vizsgálat is a kortársi kutatás eredményeinek ismeretében történt. Jóllehet a tudomány felpar-

cellázódása, témák szerinti szakosodása jellemezte nemzetközileg a tudomány teljesítményeit, mindazonáltal az „összehasonlító vizsgálat” igénye sokkal inkább kötelező erejű volt, mint korábban. Ilyen körülmények között az összehasonlítás ugyan nem tekintett ki a szakmából és egyáltalában nem vette tekintetbe az igazán jelentős társadalomtudományi újításokat (pl. a neoevolucionista-marxista angol régészek munkásságát vagy a francia „Annales-kör” teljesítményeit, amik sok évtizedes késés után napjaink magyar nyelvű tudománynépszerűsítő irodalmába is utat találtak), de tudomása volt arról, ami Közép- vagy Észak-Európa néprajzi intézményeiben történt.

A II. világháború után lezajlott korszakalkotó történelmi változás nehéz helyzetet teremtett az etnográfiaiban. A vázolt okok következtében megnöttek a követelmények a tudomány igazsága és közérthetősége tekintetében. Ugyanakkor – a technikai és biológiai tudományok szervezetében és ellátottságában beállott változáshoz mérten – alig nőttek vagy kifejezetten csökkentek a kutatási támogatások, nemzetközi kapcsolatok. Bár formálisan a szakma növekedett, gyarapodott személyi állománya és kiadási lehetőségei is összehasonlíthatatlanul kedvezőbb képet festettek számszerűségükben, mint korábban. Összehasonlítva a tudomány marxista intellektusainak külföldön felmutatott teljesítményeivel, nálunk csökkent vagy beszűkült az etnográfia történelmi horizontja, kisebb távot és korántsem oly mélyet lehet Magyarországon az etnográfia pozícióiból áttekinteni a történelemből, kevésbé élesen látva a kontúrokat, mint ahogyan ezt a nemzetközi példák összehasonlításul kínálnak vagy akár követendő normaként elének állítják. Azt kell hinnem, a helyzet nemcsak nálunk alakult így, kedvezőtlenül, hanem több szomszédos országban is hasonló folyamatok zajlottak le, de ezekről gyalázatosan keveset tudunk és nagyon keveset is teszünk annak érdekében, hogy akár csak információink is gyarapodjanak.

Már maga az irodalmi tájékozódás vagy annak szándéka is komoly akadályokba ütközik, mert nagyon rossz a szakirodalmi tájékoztatásunk rendszere. A nagyarányú kutatólétszám- és intézmény-gyarapodás mellett továbbra is az a helyzet, hogy csak egyetlen optimális méretű szakkönyvtárunk van, a Néprajzi Múzeumé. Azonban még itt is nagyon jelentős hézagok ásitának az állományban, részint az anyagiak, részint az igények hiánya okán. A helyzet a huszas évektől alakult kedvezőtlenül és az utóbbi három évtizedben romlott meg, s utólag alig lehet egyrészt lépést tartani, a nemzetközi irodalom áradásával, másrészt pótolni a régi mulasztásokat.

Mindent egybevetve még kifejezetten technikai problémák is adódnak tehát, sőt talán több is a kellesténél, midőn lehetőség, idő és alkalom nyílik számomra, hogy megírjam „Az európai parasztok anyagi kultúrája” c. tanulmányomat.

Elméletileg a főkérdést a termelés és a fogyasztás ambivalenciája adja, az a tény, hogy a termelési eszközök és módszerek jószerével csak a falu, viszont a fogyasztási javak eredendően a város, következésképpen a kézműipar történelmi teljesítményei valamennyi olyan parasztgazdaság és

háztartás felszerelésében, amit az etnográfia módszereivel megismerhettünk. Az ipari forradalom előtti Európában mindenütt ez a családi-falusi alapokon szervezett termelés és a társadalmi méretekben előállított fogyasztás vált a parasztok életének alapvető bajává, olyan feszültségévé, ami szétfeszítette a paraszti életforma és ezzel a hagyományos társadalom utolsó foglalkozási csoportjának kereteit. Másrészt ez a folyamat zajlik le a többi kontinensen is mindenütt, ahol a hagyományos társadalmak integrálódnak korunk ipari civilizációjába. Egyáltalában nem mindegy, hogy milyen politikai feltételek között zajlik le ez a folyamat, mennyi szenvedés jut osztályrészül azoknak, akik átélik ezt a korszakváltó átalakulást. Ami az előfeltételeket illeti, a falu, illetve a város energiái egészen más hozamú forrásnak bizonyulnak a különböző típusú társadalmakban. A történelmi fejlődés különböző tartományaiban különféle formáció-specifikus sajátosságok jellemzik a falu és a város kapcsolatát. Itt tulajdonképpen a történelmi alternatívák válnak érzékelhetővé, egyfelől az európai (és ezen belül a különféle lokális) történelmek teljesítményei, minthogy ezek valamenynyien az egyenlőtlen fejlődés tényei, s ezekkel együtt a többi kontinens történelmi fejzetei jelzik a mozgás irányát.

Egészen bizonyos, hogy summázó írást (ami rendszerint nagyon rövid életű szokott lenni, ha valóban inspiratív) csak különféle tudományok háttármesgyéin mozogva lehet papírra vetni. Az elmondottak miatt fiatal kollégáimnak mégis elsősorban ezeket a köztes tereket ajánlom figyelmébe, továbbá azt is, hogy minél többször tegyenek célszerű kirándulást a tiszta tudomány berkeiből az oktatás és a tudománynépszerűsítés világába.

Tapasztalataimat (amiknek mostani közreadására kért a tisztelt Szerkesztőség) meg-megújuló tanulságnak vélem. Olyan következtetés ez, amit csaknem minden vizsgálat után le lehet vonni, de mindig más felismerése okán és mindig más élményektől átfűtve. S minthogy ez a leggyakoribb tanulság, valószínűleg a legnagyobb is. (Persze a mondottakban bennfoglalatik annak az evidenciának belátása is, hogy itt csak etnográfiairól esett szó, mivel ez tárgyában teljesen különbözik a folklortól és módszereiben is sokban azoknak az iskoláknak a működésétől, amelyeknek köszönhetjük a törzsi társadalmak viselkedéséről szóló írásokat.)

Dankó Imre tizedik éve dolgozik Debrecenben

Dankó Imre tudományos és népszerűsítő írásaival gyakran találkozunk a legkülönbözőbb helyeken. Az ösztönzésre, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet könyvtárosai által a közelmúltban elkészített és a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ által öt kötetben kiadott múzeumi, valamint a Néprajzi Hírekben megjelent néprajzi bibliográfia is az egyik legtermékenyebb múzeumi dolgozónak mutatja. Dankó Imre a munkahelyi bibliográfiában már 1974 december 31-ig 515 tétellel szere-

pelt. Kiterjedt munkásságából most van megjelenőben **Ortutay Gyula** előszavával egy gazdagon illusztrált válogatás, **Opuscula ethnographica** címen.

Dankó Imre érdeklődési köre igen széles; főbb tárgykörei: a hajdúk etnikai kérdései, a település, a népi építkezés, a lakásberendezés, az árucseré és a kerámia egyes kérdései, illetőleg ezek változása. Mint muzeológus a muzeológia általános kérdései felől is érdeklődik, s néprajzi muzeológiával is több írása foglalkozik. Kandidátusi disszertációja, amely a Dél-bihari síkság parasztságának életmódbeli változásaival foglalkozott a felszabadulás után, a jelenkutatás számára nyújtott úttörő szempontokat (1967).

Dankó Imre 1969-ben került Pécsről Debrecenbe. Már korábbi munkahelyein (Gyula, Sáropatak, stb.) is széles körű szerkesztői, kiadói tevékenységet fejtett ki, ami Debrecenben különösen kiteljesedett. A több mint félévszázada kiadásra kerülő, a Déri Múzeum évkönyvét rendszeresen megjelenő, mindenütt számontartott tudományos fórummá fejlesztette. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei című sorozatot gyakori megjelenésűvé formálta és a sorozaton belül két önálló sorozatot indított: A hajdúk a magyar történelemben-t és a Bolgár Tanulmányok-at. Az 1928 óta működő, az ország legrégebb múzeumbaráti körét újjászervezte, aktivizálta és a Kör kiadásában évente három számban megjelenő, eleven muzeológiai folyóiratot (Múzeumi Kurir) indított. A Múzeumi Kurir az érdekes híryanag mellett apró adatokat, főleg néprajzi jellegű cikkeket közöl. Ezen a rendszeresen megjelenő kiadványokon kívül több, a Déri Múzeumhoz csak részben kapcsolódó kiadványt készített elő, szerkesztett és jelentetett meg (pl. Móricz Pál: A boglya-kemence mellől... Móricz Pál születésének 100. évfordulójára. 1970.; Bajomi Krónika. Szűcs Sándor születésének 70. évfordulójára, 1973.; Csengeri Krónika. Molnár József születésének 70. évfordulójára. 1975.)

Résztvett Debrecenben, Hajdú-Bihar megyében oly magas szintű helytörténeti kutatásokban és aktív munkása volt a nagy feldolgozásoknak. Néprajzi összefoglalót írt a hajdúhadházi (Komoróczy György szerk.: Hajdúhadház múltja és jelene. 1972), a sarkadi (Komoróczy György szerk.: Tanulmányok Sarkad múltjából. 1972), a hajdúnánási (Rácz István szerk.: Hajdúnánás története. 1973.) monográfiákba és szerkesztette az eddigi legnagyobb szabású hajdúvárosi monográfiát, a hajdúszoboszlóit (Hajdúszoboszló Monográfiája. 1975.). Ugyancsak részt vesz a most készülő berettyóújfalui és a békési monográfia munkálataiban. Mindkét összefoglalás számára a helyi kézművesség, ipar, illetve az árucseré, a kereskedelem történetét írta meg.

De nemcsak helyi kérdésekkel foglalkozott. Szívesen kapcsolódott be a nagy központi munkálatokba is. Résztvesz a Néprajzi Lexikon és a Magyarság Néprajza, stb. munkálataiban.

Debrecenben mutatkozott meg igazán szervezőképessége is. Vezetése alatt a múzeumi szervezet munkatársainak száma megkétszereződött, két új múzeumot és egy kiállítóhelyet létesített, irányításával számos új állan-

dó és alig számontartható időszaki és vándorkiállítás készült. 1974 októberében nyílt meg a berettyóújfalusi Bihari Múzeum (mint tájmúzeum) és a Balmazújvárosi Múzeum. Ez utóbbi ugyan már korábban is létezett, de újjászervezése olyan mélyreható volt, hogy nyugodtan tekinthetjük új múzeumlétesítésnek. 1975-ben nyílt meg Hajdúhadházon a Földi János emlék- és természettudományi állandó kiállítás. Szervezőkészségére jellemző, hogy két, a megyei hálózatba tartozó múzeumának is évkönyvet indított. A Hajdúsági Múzeum és a Bihari Múzeum évkönyvei egymást váltva két-évenként jelennek meg és semmiben sem maradnak le a nagy, a megyei múzeumok évkönyvei mögött. A Balmazújvárosi Múzeum is rendelkezik egy szerény kiadvány-sorozattal (Újvárosi Dolgozatok) és a Bihari Múzeum is megjelentet egy kismonográfiai sorozatot (Bihari Dolgozatok).

Dankó Imre debreceni tíz éve alatt az új kiállítások egész sorát szervezte, készítette elő és nyitotta meg. Közülük a legjelentősebb az 1977. szeptember 30-án megnyílt Déri Múzeumi új állandó kiállítása volt. Veze-

tése alatt új, főleg néprajzi anyagból összeállított állandó kiállítás nyílt a Hortobágyon (A hortobágyi pásztorélet a századfordulón), Álmosdon (Az érmelléki szőlőkultúra és borgazdálkodás), Nagykerekiben (Bocskai István és szabadságharca), Hajdúszoboszlón (A Hajdúság népművészete), Hajdúhadházán (Földi János emlék- és természettudományi állandó kiállítás), Balmazújvároson (Veres Péter emlékkiállítás, A Falusi Krónika), Berettyóújfaluban (Komplex helytörténeti kiállítás régészeti, néprajzi és irodalmi anyagból).

Természetes, hogy ezt a sokoldalú és nagyméretű szervező-, kutató- és feldolgozó munkát nem tudta volna elvégezni, ha megfelelő felkészültségű és aktív munkatársak nem álltak volna mellette. Szerencsére a múzeumi szervezeten belül Módy Györgyben, Varga Gyulában, a múzeumon kívül pedig Ujváry Zoltánban, Gazdag Istvánban és még sokan másokban ilyenekre talált. Segítségükkel a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezetet, közelebről a Déri Múzeumot komoly tudományos műhellyé, elismert tudománynépszerűsítő központtá, a közművelődés fontos helyévé tette.

Sokoldalú, szerteágazó tevékenysége központjában most árucseres kutatásainak a feldolgozása áll. Évtizedek óta foglalkozik az árucseres kérdéseivel, a magyar vásárok és piacok néprajzával és e témakör legkitűnőbb hazai szakértője. A tárgykörből sok közleménye jelent meg a legkülönbözőbb helyeken és jelenleg is sajtó alatt van néhány idevonatkozó dolgozata. Az árucserével foglalkozó eddigi munkái közül a legnagyobb szabású a „Vásártörténet. Hidi vásár” című kötet előkészítése volt. A Hortobágyi Intéző Bizottság kiadásában megjelent (1976) kötet az árucseres kutatások alapjait képezi. A sok gyűjtés, felkutatott adat feldolgozásával a magyar vásárok és piacok néprajzi monográfiáját kívánja megírni. Az összefoglalás egyúttal doktori disszertációja is kíván lenni.

Nem lenne teljes a beszámoló, ha nem említenénk meg, hogy Dankó Imre szívesen osztja meg tudását másokkal, mindig kész a segítségre, támogatásra. Rendszeresen részt vesz a szakemberképzésben. Évek óta tart előadásokat és a Kossuth Lajos Tudományegyetem Történeti és Néprajzi Intézetében vezet a néprajzos egyetemi hallgatók szakmai gyakorlatát.

Tárkány Szücs Ernő

Kunt Ernő a Herman Ottó Múzeum (Miskolc) fiatal néprajzos-muzeológusa. Az Új Írás 1978. márciusi számában „A halál tükrében” című írása feltűnést keltett és méltán váltott ki elismerést. Finnországi tanulmányútjáról formális beszámolóját már közöltük, de vajjon mik voltak a személyes tapasztalatai saját kutatásai céljait és munkamódszereit illetően, amelyek szélesebb körben is tanulságot szolgálhatnak. Erről kértünk tőle beszámolót.

1976 szeptembere és 1977 júliusa között tíz hónapot tölthettem Finnországban, a fiatal kutatók számára szánt állami ösztöndíjjal. Utamnak célja egyrészt az általános ismerkedés volt a finn néprajzkutatással, főbb műhelyeivel, eredményeivel és gondjaival. Másrészt feladatomban tekintetem az északi nép kutatóinak véleményét kikérni azon kérdésekben, amelyek engem közelebből foglalkoztatnak, amely kérdéskörök megismerését már itthoni munkámban is megkezdtem. Ez utóbbiak közül legfontosabbak a halotti- és temetkezési szokások, valamint a hiedelem-kutatás módszertana, a *transzkulturális pszichiatria* kutatóival végezhető interdiszciplináris kutatómunka lehetőségei, a népművészetkutatás elvi kérdései és lehetséges módszerei voltak. Utam elsőrendű feladatának, tehát nem a finn-ugor rokonság problémájának, illetve a kulturális megfeleléseknek a megismerését tekintetem. Sokkal inkább a finnek nagymúltú – tudományunk európai történetében jellegzetes, önálló arculatot kiformáló – nemzeti néprajzkutatási módszereinek, elvi problémáinak és eredményeinek a megértése vonzott.

1. Munkám során a legkellemesebb élményt az a gondos rendezettség jelentette, amellyel a néprajzi kutatáshoz szükséges gyűjteményekben találkozhattam. A Skandináv kultúra korán – a 18–19. század fordulóján –

felfigyelt a parasztlelet tárgyi és szellemi dokumentumai gyűjtésének fontosságára, így teljes értékű adatok állnak rendelkezésünkre az elmúlt két évszázadból. A finnek a gyűjtőmunkában éppen olyan szívósaknak és kitartóaknak bizonyulnak, mint a rendszerező munkában. A tárgyi, irat, illetve rajzos-illusztrált anyagot már a 19. század második felétől kiegészítik a fényképgyűjtemények, melyek rendkívüli kordokumentáló értékét emeli, hogy az ország egy-egy kiválasztott területét rendszeresen tárták fel. A finn néprajzi fotográfiát olyan nevek fémjelzik, mint K.A. Inha, illetve a lönrött-i szenvedéllyel gyűjtő Samuli Paulaharju. A finn társadalom belső fejlődésének következménye a parasztság harmonikus viszonya az államhatalommal, s az az államigazgatásbeli és közéleti megbecsülés, amely a paraszti kultúra kutatóit, adatainak gyűjtőit magától értetődő természetességgel körülvéshi: hiszen ők a nemzeti identitás ápolói. Ebből a helyzetből következik az a segítőkészség, amellyel a lakosság a gyűjtemények gyarapításán fáradozik. E közérdeklődésből nőttek ki az olyan hatalmas anyagot felhalmozó gyűjtőegységsek, mint a már említett Paulaharju, s az olyan egész országot átfogó önkéntes gyűjtőhálózatok, mint a Múzeumi Felügyelőség (Suomen Museovirasto) Néprajzi Osztályának 1956-ban alapított hálózata, amely évenként kiadott kérdőívekre támaszkodva dolgozik, s mely munka alapjait U.T. Sirelius 1912-es körkérdése vetette meg. A paraszti kultúrához s annak emlékeihez fűződő természetes és zavartalan viszonyból következik az a készséges segítészándék, amellyel a különféle gyűjtemények gondozói a szakemberek és érdeklődők kívánságainak eleget tesznek. A finn néprajztudomány eredményeinek ezek a gyűjtemények, s ez a készséges viszony adattárak és kutatók között feltétlen biztosítéka.

Számomra a legfontosabb segítséget mindenekelőtt a Finn Irodalmi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) Folklor Archívuma nyújtotta. Igen gazdag vizuális adatanyagot nézhettem át a Múzeumi Felügyelőség Néprajzi Fotótárában. A tárgyi dokumentumokat a Nemzeti Múzeum (Kansallismuseo) Néprajzi Osztályának raktáraiban láthattam, valamint az 1909-ben alapított seurasaari-i szabadtéri néprajzi múzeumban. Niilo Valonen professzor jóvoltából tekinthettem meg az U.T. Sirelius által 1920-as években Karéliában felvett paraszti lakodalmat megörökítő némafilm, valamint az utóbbi tíz év néprajzi vonatkozású rövidfilmjeit, amelyek a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban található tárgyak életét, használatuk módját mutatják be. A finn néprajzi gyűjteményekben folytatott munkám azzal a tanulással járt, hogy magasrendű és helytálló szintézisbe foglalni a paraszti kultúráról szerzett ismereteinket csak a gyakorlati-gyűjtő és feldolgozó-elméleti tevékenység összehangolásával, az átfogó és rendezett gyűjtemények és az új módszerekre fogékony kutatóintézetek készséges együttműködésével lehet.

2. A halálra, halottra, halál utáni lét fikciójára vonatkozó paraszti ismeretek, hiedelmek és szokások finnországi kutatásának megismerésére kap-

csolatot kerestem az Egyetemi Folklór Tanszék vezető professzorával **Mat-
ti Kuusival**, **Leea Virtanen** professzornővel, **Niilo Valonen** professzossal, az
Egyetemi Összehasonlító Vallástörténeti Tanszék vezetőjével. „Temetők
és sírjelek a magyar paraszti hagyományban” címmel **Niilo Valonen** meg-
bízásából számolhattam be tanszékén itthoni kutatásaim eredményeiről.
A paraszti temetkezési szokások vizsgálatára vonatkozó nézeteimet egyete-
mi előadások formájában adhattam elő folklóre és összehasonlító vallástör-
ténét szakos hallgatók számára **Juha Pentikänen** professzor felkérésére:
„Halál–kultúra–társadalom” címmel. Így lehetőség nyílt számomra az
intenzív elméleti munka mellett rendszeres konzultációkra **Pentikänen**
professzossal s egyúttal azon új módszerek megismerésére, alkalmazására, s
a hallgatósággal való megvitatására, melyeket az összehasonlító vallástörté-
netben, a kulturális antropológiában, a hiedelemszövegek elemzésében
Juha Pentikänen és **Lauri Honko** alkalmaznak. (Ld. ehhez a **TEMENOS** il-
letve a *Studies on Religion* tanulmányait.) Így nyert tapasztalataim meg-
erősítettek abban a feltételezésemben, hogy a halál, az elmúlás, bármely
kultúrának egyik központi gondja, s ilyenformán a kulturális létszükséglet
a halállal, elmúlással szemben egyfajta jellegzetes, normatív érvényű véle-
kedés- és viselkedésmódot kialakítani. A halotti szokásoknak tehát az a
funkciójuk, hogy adott közösséget átsegítsék azokon az ismétlődő krízis-
állapotokon, amelyekkel egy-egy tagjuk elvesztése jár. Az írásbeliséget
nélkülöző társadalmak a halálra vonatkozó tudása általában túlhangsúlyoz-
va és igen szuggesztív módon fejeződik ki. Az ilyenféle megközelítési mód
feltételezi mindenekelőtt a szorosan összehangolt interdiszciplináris kuta-
tásmódot a társadalomtudományok között, a kultúra rendszerszerű szem-
léletét, a kutatók funkcionalista érzékenységét és jártasságát a kommuni-
kációelméletben és a szemiotika kérdésköreiben. *A példák azonban arra is
figyelmeztettek, hogy a „naprakész” elméleti felkészültség feltétele a sike-
res kutatómunkának, de nem szerencsés, ha annak céljává válik.* A vizsgált
kulturális jelenség belső erővonalait felismerő, azt tiszteletben tartó, rend-
szerező kutatás, az adott téma egészének áttekintésére törekvő szemlélet
nagy elméleti felkészültséget kíván, s tanúskodik erről akkor is, ha a tuda-
mányos közlésnek alapjául s nem témájául szolgál. Északi utam során intő
példák figyelmeztettek a kutatói alázat hovatovább ismeretlenné váló fo-
galmának fontosságára.

Lea Virtanen professzornő a nagymultú finn folklóriskola hagyomá-
nyait folytatja munkásságával. Kiterjedt gyűjtőmunkájának eredményét
dolgozta fel éppen északi tartózkodásom idején: a halál előjeleire vonatko-
zó hirdelemtörténeteket. Munkája a hiedelemszövegek formai és tartalmi
rendszerezésén, elemzésén túl figyelembe veszi a parapsychológia vonatko-
zó területeinek eredményeit is. Mivel ez utóbbi határtudomány eredmé-
nyei körül vita folyik, élénk és túlnyomórészt elutasító kritikát váltott ki a
finn folkloristák körében a professzornő parapsychológiai érdeklődése. A
halál előjeleinek rendszerezésével és értelmezésével foglalkozott **Lea Vir-
tanen** 1974-ben megjelent nagysikerű könyvében is „*Kun kello pysähty*”
(Amikor az óra megáll).

3. A transzkulturális pszichiatria néprajzi vonatkozásai, közelebbről a hiedelmek pszichiatriai elemzésmódja, folklóristák és pszichiáterek együttműködésének lehetőségei különösen vonzották érdeklődésemet. Felkerestem Kalle A. Achte professzort, a Helsinki Orvostudományi Egyetem Pszichiatriai Klinikájának vezetőjét, akinek a skandináv elmekörtán kutatók szervezésében közismerten kiemelkedő a szerepe s különösen jellemzi a transzkulturális pszichiátriai érdeklődés munkásságát. Ő biztosított lehetőséget számomra, hogy korábban, itthon végzett munkámról kollégáinak szakmai körében beszámolhassak, s vele rendszeresen konzultálhassak. A. Achte professzor nagy fontosságot tulajdonít a transzkulturális pszichiatria művelésének, s a néprajzkutatók, folklóristák team-munkába való bevonásának. Tanítványai közül többen is dolgoztak ezen a területen. Számomra a legtanulságosabbak a Tor-Björn Hägglunddal folytatott beszélgetések voltak, amelyek során thanatológiai kutatásaival ismerkedhettem meg; ezeket mint az oului egyetem terapeuta professzora végzi. Munkájában nagy figyelmet szentel a finn folklor halálra vonatkozó hagyományai elemzésének. A thanatológiai kutatás a szociálpszichiatria legújabbán vizsgálat alá vett területe, s hagyomány-vesztett egyének s a túlszűfolt nagyvárosok vetették fel e gondot. A paraszti világnak a halállal kapcsolatban kialakított természetes viszonya számos vonatkozásban tűnik adaptálhatónak mai kultúránk számára. Folklorisztika és pszichiatria egymásra találásában rendkívüli szerepe van a skandináv néprajz rugalmasságának, az úgynevezett „városi néprajz” irányában. Ez a jelen társadalmi gondjaira is fókuszáló néprajzi szemlélet teszi lehetővé, hogy a thanatológiai kutatások és a néprajzi ismeretek egymást erősítve segítsék az ipari civilizáció emberét szorongató gondjainak megoldásában. A finn folklor figyelembe vételével dolgozott Achte professzor 1976–77-es évben új könyvén, amely a gyermekeknek a halállal kapcsolatos felvilágosító nevelésével foglalkozik a családban. Hägglund professzor a finn népi hiedelmek és népköltészeti szövegek elemzésére tesz kísérletet.

4. A népművészet kutatása Finnországban is gondokkal küzd. A nagyközönségnek a népművészethez való viszonya ugyan nem terhes olyan félreértésekkel, mint nálunk, a népművészieskedés nem vált olyan hasznot-hajtó üzletgá (legfeljebb a lappföldi idegenforgalom szolgáltathat ilyen példákat). A paraszti esztétikai igényesség tárgyainak ökonómikus szerkesztésmódját, funkcionalitását és puritán jelképiségét a finn iparművészet igen szerencsés oldalról közelítette meg: a szemléletmódot, a paraszti vizuális kultúra jellegzetességeit ragadta meg, így magától értetődő természetességgel nyúlt a „népművészet” tárgyaihoz, s csak azokat az elemeket, szerkezeti, technológiai, előadásmódbeli jellegzetességeket adaptálta belőlük, amelyek korunk emberének megváltozott életvitelét, igényeit kielégíthetik. A népi vizuális kultúra termékeinek elméleti vizsgálatával így éppoly sok iparművész, építész munkáiban találkozunk (elsősorban hivatkozhatunk itt Alvas Aalto-ra, Tapio Wirkkala-ra, Elsa Montell-Saanio-ra és Björn

Weckström-re) mint a néprajzkutatókéban. (Figyelemre méltó Heikki Klemetti 1948-ban publikált munkája: *Kansan sana taiteessa*). Az utóbbiak közül Niilo Valonen munkásságával ismerkedhettem meg közelebbről, aki az anyagi kultúra átfogó jellegű vizsgálata során került kapcsolatba a népművészet problematikájával. Módszere a hagyományos történeti-összehasonlító eljárás.

Veikko Anttila a jyväs kylä-i Egyetem Néprajzi Tanszékének professzora szintén az anyagi kultúra, ill. a paraszti társadalom vizsgálatával foglalkozik, s munkájába később szövédk a népművészet problémakörébe vágó kérdések. A néprajzkutatásra vonatkozó gondolatait először éppen 1976-ban rendszerezte részben egyetemi előadások, részben tanulmányok formájában. Veikko Anttila szintén történeti szempontból vizsgálta a finn parasztság vizuális kultúráját, mindenekelőtt a különféle európai stílusáramlatoknak az északi országokba való elérését, az adaptáló földrajzi területek meghatározását, a készítő központok és a felvevő területek viszonyát. (Az ő gyűjtésén alapszik az 1977-ben megjelent Finn Néprajzi Atlasz első kötetének néhány lapja, melyek a bútorok elterjedését tüntetik fel.) Anttila professzor módot nyújtott számomra a népművészet kutatásával kapcsolatos elképzeléseim bemutatására, a munkatársaival, valamint hallgatóival való megvitatására. A személyes konzultációk során megerősített abban a feltételezésemben, mely szerint a „népművészet”-ben a városi, polgári lakosságnak a paraszti termékek csak egy része iránt megnyilatkozó érdeklődése fejeződik ki. Az integráló kultúra a paraszti termékeknek koronként és társadalmi rétegenként más-más megnyilatkozásait fogadja el, s ezzel a szelekcióval maga is hat a paraszti ízlés formálására. A parasztság esztétikai fogékonyságát a tárgyi és szellemi megnyilatkozások teljes skáláján kell megvizsgálni, s tiszteleben tartani a parasztságnak azon belső kulturális, világképbeli, gyakrabban egzisztenciális-funkcionális normáit, melyek az esztétikai szempontból is vizsgálható dolgokat és jelenségeket, a paraszti kultúra részeként létrehozták, vagy abba beillesztették. Finnországi tapasztalataim figyelmeztettek arra a tényre, hogy a paraszti kultúra termékeinek néprajzi vizsgálata során a történeti-összehasonlító módszert célravezető kiegészíteni funkcionális, illetve strukturális vizsgálatokkal, melyek segítségével feltárhatjuk a jelenség belső erővonalait, s főbb kapcsolódási pontjait adott gazdálkodási, társadalmi formációkhoz, s így kezünkbe kerülhet egy olyan értelmezési lehetőség, amely segít a nagyközönség érdeklődését természetes, sematizálástól, nemzeti-romantikus félreértésektől mentes irányba terelni, s a paraszti jelnyelvet felszínesen és tetszetősen értelmező kutatókat jól megalapozott sokrétű tényanyaggal ellensúlyozni.

MÚZEUMI HÍREK

A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum néprajzi munkája

A múzeumunk első munkatársai (Wosinszky Mór, a múzeum alapító-igazgatója és Kovách Aladár néprajzos muzeológus) már a századunk első éveiben hangsúlyozták a fotó dokumentációs értékét, és kiváló felvételeket is készítettek. E korai gyűjtemény egy része a háború idején elkallódott, ami azonban megmaradt, a múzeum fotótárának legbecsesebb – mert pótolhatatlan – értékei közé tartozik. Ebből az anyagból válogattuk „Népi életképek régi fényképeken” című reprodukciós kiállításunk anyagát. A kiállítást az elmúlt évi szekszárdi bemutató után a megye művelődési házaiban, klubjaiban is bemutatjuk. A fotótörténeti szempontból is tanulságos bemutató folytatásaképpen most egy tematikus válogatást készítünk elő, jórészt új gyűjtésű, magántulajdonban megőrződött fotóanyaggal. „A sióagárdi viselet fejlődése régi fényképeken” címmel tervezett kiállításunk – mely az újkori népviseletéről ismert község viselet-változásainak közel száz esztendejét szemlélteti – 1977. második felében került a közönség elé.

*

1977 év elején az Úttörő Szövetség megyei elnökségével és a szekszárdi Úttörőházzal közösen a megye általános iskolai tanulói számára népi gyermekjáték készítési pályázatot hirdettünk. A pályázati felhívás elsősorban a hitelességre hívta fel a figyelmet, s lehetőséget adott arra is, hogy a pályázók szülei, nagyszülei segítségével készítsék el a hagyományos játékszereket. Fontos követelménynek tekintettük a játékszerek „adatolását”: a nevezési lapon a pályázó adatain túl minden, a néprajzi-muzeológiai archiváláshoz szükséges adat összegyűjtését is kértük. A pályázatra – melynek szervezését Ódor János népművelő vállalata magára – végülis 19 iskola 107 tanulójától 185 megfelelően dokumentált játékszer érkezett. Különösen értékes és sokszínű a jórészt népviseletbe öltöztetett 86 baba. Ötletesek és múzeumi szempontból is igen fontosak a gazdasági eszközöket utánzó szárajátékok, és a csoportos játékok „kellékei”. Ez utóbbi csoport egész sor kevésbé ismert csoport-játékra hívta fel figyelmünket. A pályázat anyagát a múzeum munkatársaiból alakult zsűri értékelte – Haider Edit muzeológus (Nemzeti Múzeum) vezetésével –, majd 1977. április 30-tól nagyszerű kiállításon mutattuk be a legszebb, legértékesebb darabokat. A pályázat teljes anyaga – a felhívás értelmében – a múzeum néprajzi gyűjteményébe kerül.

*

Az 1976/1977-es tanévben is folytatta munkáját az „Ifjú Múzeumbátorok Megyei Honismereti Köre”. (A Körről a Néprajzi Hírek 1976/1–2.

számában már hírt adtunk.) 1977-ben – többek között – Kósa László a népi kultúra történeti-táji tagolódásáról, Ecsedi Csaba pedig az Afrika-kutatásról tartott előadást a Honismereti Kör ifjú tagjainak. A középiskolás tanulók egyéni gyűjtőmunkájának eredményességét bizonyítja, hogy közülük többen az elmúlt év során is díjakat nyertek az országos gyűjtőpályázatokon.

*

1977. koraőszén hagyta el a nyomdát a „Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve” VI–VII (1975–1976) kötet-jelzésű új száma. G. Vámos Mária a szakcsi fazekasság vizsgálatának újabb eredményeit publikálja: „A szakcsi fazekasság az anyakönyvek tükrében” című dolgozatában a XIX. századi népességösszeírások, ipar-statisztikák iparosokra vonatkozó adatait család-rekonstrukciós módszerrel tudja korrigálni. Gémes Balázs „A juhászok ládái és a juhászceh kérdése a Mezőföldön a XVIII–XIX. században” című forrás-elemző dolgozatában a néprajzi publikációkban gyakran emlegetett székesfehérvári juhászceh létezését kérdőjelezi meg, az őszi „juhász-búcsúról” szóló levéltári források alapján jut el a tagadó álláspontig. Szilágyi Miklós „A szárított hal (Halkonzerválási módok a magyar halászok gyakorlatában)” címmel a halkonzerválási módok történeti és néprajzi emlékeit foglalja össze, rámutatva a tartósítás fontosságára mind a halászati árutermelésben, mind az önellátásban. Néprajzi érdeklődésre is számot tarthat Gaál Attila és Kőhegyi Mihály által közzétett Pesthy-féle helynévtár, melynek mostani, befejező részéhez szó- és tárgymutató is csatlakozik. A néprajzi értékű fotó-dokumentációra is számos utalást tartalmaz Sz. Bányai Irén „A Béri Balogh Ádám Múzeum archív-fotó gyűjteményének történeti tanulságai” című dolgozata. A felsoroltakon túl régészeti, családtörténeti, múzeumtörténeti és irodalomtörténeti dolgozatok jelennek meg az Évkönyv új kötetében.

Szilágyi Miklós

A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum készülő új állandó kiállítása

E rövid beszámolót fogalmazva csak az előkészítésről, a rendezői szándékokról adhatok hírt. Úgy tudjuk, hogy az 1978. évi Múzeumi Hónap kiemelkedő eseménye lesz kiállításunk megnyitása. Még csak reménykedhetünk abban, hogy szándékaink lehetőleg maradéktalanul meg fognak valósulni.

Kiállításunk – a rendezői szándék szerint – a dolgozó osztályok életmódjának történeti változásait mutatja be. Anyagában elsősorban néprajzi, mondanivalójában történeti kiállítás lesz.

A „hogyan” célszerű a múzeumok történeti és néprajzi kiállításait leggyakrabban meghatározó rendező-elvek tagadásával közelíteni. Tehát *nem* a történeti események kronológiájára „fűzzük fel” a mondanót; *nem* parcellázzuk fel a történeti multat a múzeumi szaktudományok szükségyszerű szakosodása szerint; *nem* rendezünk külön néprajzi, s külön történeti kiállítást.

Abból indultunk ki, hogy minden múzeumi kiállítás csakis állóképek egymás mellé rendelésével, az egymás mellé rendelésnek is jelentést adva, tudja közvetíteni a történeti mondanivalót. Vagyis: minden kiállítás szükségyszerűen sematizálás, ha a múlt összefüggés rendszeréhez viszonyítunk. De: a történelmileg *állandó* és *változó* egyensúlyának keresése, ha a jelképértékű állóképek az állandót hangsúlyozzák, csupán utalunk a változóra.

Az tehát a célunk, hogy a termelő tevékenység, a társadalmi kapcsolatok, a kultúra és a politika „szféráinak” belső összefüggés rendjét feltárjuk, hangsúlyozván, hogy az életmód meghatározó jelentőségű összetevőinek vannak állandó (történelmileg lassan változó) elemei, melyeknek változásai meghatározott – történelmileg pontosan meghatározható – csomópontokban sűrűsödnek. Múzeumi módszerekkel, különösen néprajzi anyaggal, elsősorban az állandót tudjuk bemutatni; a változások sűrűsödési pontjait érzékeltetendő sokkal inkább jelzésekkel, utalásokkal kell élnünk.

Szilágyi Miklós

Néprajzi tevékenység a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezetben

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet központi intézménye a debreceni *Déri Múzeum*. A megyei múzeumról és a megye többi múzeumáról (hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum, berettyóujfalui *Bihari Múzeum*, mint tájmúzeumok; hajdúszoboszlói *Bocskai István Múzeum*, balmazújvárosi *Balmazújvárosi Múzeum*, püspökladányi *Karacs Ferenc Múzeum* mint helytörténeti múzeumok) az a hír járja, hogy sok néprajzos-muzeológus dolgozik bennük. Ez azonban tévedés és valószínűleg az az oka, hogy múzeumainkban több néprajzos végzettségű muzeológus nem a néprajzi gyűjteményekben dolgozik, hanem más munkakörököt lát el (Cs. Tábory Hajnalka, P. Szalay Emőke). Az utóbbi időben több néprajzos-muzeológus meg is vált intézményunktől és másutt helyezkedett el (Bencsik János, Ácsné Dankó Éva, Ráduly Emil). Jelenleg a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezetben a következő néprajzos-muzeológusok dolgoznak: Dankó Imre, a Déri Múzeum, illetve a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója, Varga Gyula, a Déri Múzeum és a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettese, a Déri Múzeum Néprajzi Gyűj-

teményének vezetője, **V. Szathmári Ibolya** a Déri Múzeum muzeológusa, **Vajda Mária** a Balmazújvárosi Múzeum vezetője.

A megye múzeumai közül a Déri Múzeum néprajzi gyűjteménye a legnagyobb, országosan is számottevő. A tárgyi anyagot (földművelés, állattartás, kismesterségek, bútor, textil, bőrmunkák, kerámia, üveg, viselet, stb.) gazdag adattár és fotótár egészíti ki. Törzssanyagát a Déri György-féle kárpátmedencei népművészeti gyűjtemény képezi. A gyűjtemény jelentős részeit képezik még az **Ecsedi István**, **Lükő Gábor** és **Balogh István** által gyűjtött tárgyak, tárgyegyüttesek. A Hajdúsági Múzeum néprajzi gyűjteménye jóval szerényebb, bár értékes és különösen a pásztorkodás, valamint a mezővárosi életmód (Hajdúböszörmény) szempontjából jelentős, és **H. Fekete Péter**, **Janó Ákos**, illetve **Bencsik János** gyűjtőtevékenységét dicséri. A fiatal, 1974-ben alapított Bihari Múzeum néprajzi gyűjteménye még szegényes. De állandóan gyarapodik és csak ép, jó, értékes tárgyakat tartalmaz. A gyűjteményt a Déri Múzeum néprajzosai gyűjtötték és gyűjtik a **Kossuth Lajos Tudományegyetem** szakmai gyakorlatokat nálunk végző néprajz- és népművelés szakos hallgatóinak segítségével. A **Bocskai István Múzeum** néprajzi gyűjteménye helyi eredetű, kis számú, inkább az adattári rész jelentős. Ezt **Juhász Imre** múzeumvezető, gimnáziumi tanár több mint két évtizede gyűjtötte és főleg a tanítványai által készített és különböző pályázatokra beküldött pályaművekből, gyűjtésekből áll. A Balmazújvárosi Múzeumot 1974-ben szerveztük újjá. A korábbi értékes, de megfelelő hely hiányában nem gondozott és lassan elkallódó, főleg néprajzi anyagot tartalmazó gyűjtemény az újjászervezéstől fogva ott dolgozó **Vajda Mária** néprajzos-muzeológus, az újjászervezett múzeum vezetője, szépen fejlődő néprajzi gyűjteményt hozott létre. A **Karacs Ferenc** múzeum iskolamúzeumnak indult. Anyagát az a zömében néprajzi anyag képezi, amit **Rettegi Istvánné** tanárnő tanítványaival, ugyancsak mintegy két évtizede, gyűjtött. Az anyag fele adattári jellegű és ez is főleg a tanulók gyűjtéseit, pályamunkáit tartalmazza.

Több múzeumi néprajzi gyűjtemény Hajdú-Bihar megyében nincsen. De meg kell említenünk azokat a kiállítóhelyeinket, ahol az épület maga (népi műemlék) vagy a benne elhelyezett kiállítás néprajzi érdekléssel bír. Álmosdon a XVIII. századból származó, paraszti barokk kurián lévő **Kölcsey-emlékkiállítás** mellett, a hatalmas pincében, az érmelléki szőlőtermesztést és borászatot ismertető állandó kiállítást találunk. **Bakonszegen** az egykori **Bessenyei-ház** az említésreméltó; XVIII. századi **kisnemesi ház**. **Tiszacsegén** ezzel szemben egy ugyancsak XVIII. századi **zsellérház** látható, többé-kevésbé egykorú berendezéssel. A **Hortobágyon**, az egykori székérállásban, ami az ország legnagyobb kocsiszínje volt, a hortobágyi pásztoreletet ismertető állandó kiállítás látható. **Hajdúböszörményben** most újítjuk fel **Káplár Miklós** festőművész házát. A zugban álló, a hajdúböszörményi parasztházat jól példázó házban **Káplár emlékkiállítás** készül. A kiállításnak számos néprajzi vonatkozása is lesz. Szintén **Hajdúböszörményben** van kialakulóban a szabadtéri néprajzi múzeumok egy érdekes

fajtája. Ez a szabadtéri néprajzi múzeum elsősorban a települési forma, a kertestelepülés érdekességei felől ad majd felvilágosítást. Az illetékes hatóságok egy, a Polgári útból nyíló, többágú zúgban lévő öt házat, illetve portát védettnek nyilvánítottak és részben bemutatás céljára már ki is sajátították. Az öt porta, a rajtuk lévő különféle épületekkel a múlt század elején betelepülő kertség képét mutatják.

A Hajdú-Bihar megyei múzeumokban folyó néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munka egységes szempontok alapján folyik. Az egyéni tervek és tevékenységek változatossága mellett a szervezet néprajzos-muzeológusai a közelmúltban egységesen végeztek kutató- és feldolgozó munkát Kismarjára vonatkozóan. Ujabban pedig a tanyasi településforma történetére, a tanyasi életmódra, illetve a tanyasi életmódban beállott változásra fordítják figyelmüket. A Kismarjára irányuló kutatás eredményeire is támaszkodva született meg Varga Gyula mintegy 20 ív terjedelmű néprajzi monográfiája a községről. A munka már nyomdában van, reméljük, hogy egy éven belül megjelenik. A tanya-kutatás köréből ilyen összefoglaló jellegű feldolgozás még nem készült.

Az egyéni tervek, tevékenységek keretében meg kell emlékeznünk arról, hogy a néprajzos-muzeológusok mint szerzők, lektorok, esetleg szerkesztők résztvettek a hajdúvárosok monográfiáinak elkészítésében (Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúböszörmény, Polgár, Hajdúszoboszló, Sarkad), hogy két tárgykör körvonalazódott. Az egyik a hajdúság etnikai kutatása, a másik a bolgár népelet vizsgálata. Mindkét tárgykör erőteljesen kapcsolódik a múzeumokban folyó történeti kutatásokhoz. Mindkét tárgykörnek önálló publikációs lehetősége van: Hajdúk a magyar történelemben (eddig négy füzete jelent meg), Bolgár Tanulmányok (eddig két füzete jelent meg). Egyébként néprajzos-muzeológusaink is múzeumi évkönyveinkben publikálnak. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezetnek három múzeumi évkönyve van. A Déri Múzeum évkönyve több mint 50 éve jelenik meg rendszeresen. A Hajdúsági Múzeum évkönyve a Bihari Múzeum évkönyvével egymást váltva kétévenként jelenik meg. Mindkét évkönyv harmadik kötete van sajtó alatt. Az évkönyveken kívül munkatársaink a kismonográfiák számára kiadott A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei c. sorozat kötetében is közreadhatják feldolgozásaikat. Ezek a kötetek rendszertelenül jelennek meg, most van sajtó alatt a 34. kötet. A 31. kötet különös figyelmet érdemel. Ditrői Béláné a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet jelenlegi munkatársainak egyéni bibliográfiáját jelentette meg benne. Ez a bibliográfia, amelyet aztán 1974 óta a Déri Múzeum évkönyve évenkénti összeállításban közöl folytatásként, sokoldalúan tájékoztat a néprajzos-muzeológusok tevékenységéről. A Déri Múzeum Baráti Köre 1928-ban létesült, tehát most félévszázados. A Baráti Kör adja ki az évente 3 számban megjelenő Múzeumi Kurirt, ami az aktuális híryanag mellett főleg néprajzi vonatkozású adatközléseket, apró cikkeket, rövid tanulmányokat közöl. A Múzeumi Kurir szerzőinek egy része társadalmi gyűjtő, múzeumbarát.

A megye területén sok néprajzi kiállítás van, illetve olyan komplex kiállítások, amelyeknek néprajzi anyaga is van. A Déri Múzeum felújított épületében 1977. szeptember 30-án megnyílt új állandó kiállítások mindegyike tartalmaz gazdag néprajzi anyagot. A település és társadalom c. komplex helytörténeti kiállításban különösen sok tárgy kerül bemutatásra a földművelésre, az állattartásra, a virágzó debreceni céhes iparra, a debreceni civis életformára vonatkozóan. A Déri-gyűjtemények című kiállításnak pedig egyik legszebb része a nagyhírű debreceni kerámiát bemutató rész. A Déri Múzeum az említett állandó kiállítások mellett rendszeresen mutat be időszaki kiállításokat is. Ezek egy része néprajzi. A közelmúltban került megrendezésre a Hímzőművészetünk című kiállítás. Hajdúböszörményben ugyancsak a komplex helytörténeti kiállítás keretében kaptak helyet néprajzi tárgyak: mezőgazdasági munkaeszközök, kerámia, közlekedési eszközök, köztük egy szép ekhós szekér stb. Hajdúszoboszlón A Hajdúság népművészete címmel kimondott néprajzi állandó kiállítás látható. A kiállítás a múzeumi anyag mellett felvonultatja az élő, a megyében dolgozó népi iparművészeket is. Balmazújvároson az állandó kiállítás Veres Péter Falusi krónikáját „viszi színre”. Néhány tárggyal, olykor enteriőrszerűen mutatja be a földesúri, a gazdagparaszti, a szegényparaszti, a gypsori, a falusi kisiparos, a vasúti munkás, a kubikos, a falusi olvasóör világát, életmódját. A püspökladányi múzeum csak időszaki kiállításokat mutat be, ezek egyrésze néprajzi.

A Múzeumi Szervezet néprajzi vonatkozásban eredményesen működik együtt a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetével, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolával, a debreceni Tanítóképző Főiskolával, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Hajdú-Bihar Megyei Szervezetével (előadások az egyetemen, főiskolán, tanítóképzőben, különböző tisztségek ellátása a TIT-ben, részvétel a képzésben, gyakorlatvezetés stb.).

A Déri Múzeum Néprajzi gyűjteményét, de más múzeumaink néprajzi gyűjteményeit is gyakran keresik fel bel- és külföldi kutatók. Néprajzi gyűjteményeink rendezettsége, viszonylag jól dokumentált volta lehetővé teszi, hogy eredményes munkát végezhesenek, új, munkájukban hasznosítható ismeretekhez juthassanak. A Déri Múzeum néprajzos muzeológusai szervezik és patronálják az Országos Néprajzi- és Néprajzi Gyűjtőpályázatokat, amelyeken sorozatosan szép eredményeket érnek el a megyebeli pályázók. De gondunk van más pályázatokra is, illetve más, újszerű, sokszor játékos néprajzi vonatkozású közművelődési formákra (vetélkedők, pályázatos kiállítások, pályázatos vetélkedők stb.) is.

Helytörténeti Múzeum Szigetszentmiklóson

Helytörténeti Múzeum nyílt 1977 tavaszán Szigetszentmiklóson. A három teremből álló kiállításon láthatók a helység 6000 éves múltjának tárgyi emlékei, régészeti leletei. A harmadik teremben mintegy 400 db néprajzi tárgy található a honismereti szakkör 15-éves gyűjtéséből. A falu híres embereinek tablójában mutatják be **Bíró Lajos** Uj-Guinea kutató fényképeit, **Ádám Jenő** zeneszerző és **Erdei Ferenc** akadémikus emlékeit. Említésre méltók még a református temető szívalakú festett sírkövei és a temetőből előkerült festett koporsódeszkák is.

Ebben az évben szeretnék tatarozni és megújítani az **Ádám Jenő Emlékház**-at; a Kossuth-díjas zeneszerző falujának ajándékozta szellemi hagyatékát.

1977-ben a falu egyik iskolája felvette **Bíró Lajos** nevét, aki öt éven keresztül lakott a községben. A háza, amelyben lakott és az iskolára emléktábla került.

IN MEMORIAM

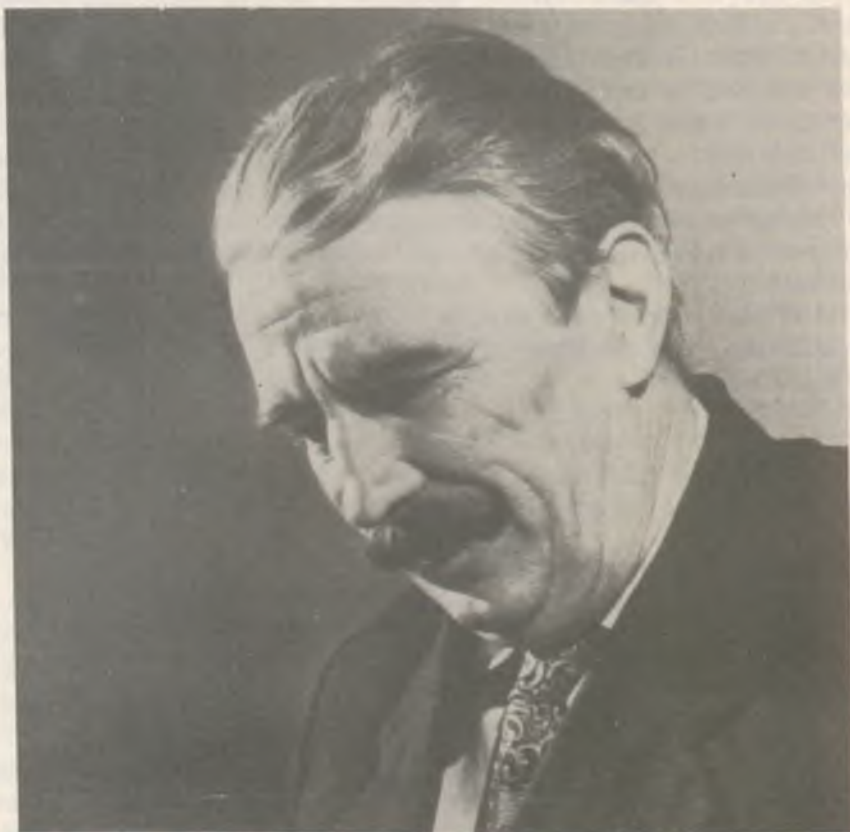
Sz. P. Tolszov
(1907–1976)

1976. december 28-án meghalt a szovjet etnográfia Magyarországon is jól ismert vezető egyénisége, **Szergej Pavlovics Tolszov**, a Szovjetunió Tudományos Akadémia Néprajzi, valamint Keleti Intézetének volt főigazgatója, akadémiai levelezőtag, nyug. tanszékvezető egyetemi tanár, s nem utolsó sorban Közép-Ázsia történetének neves kutatója.

Kozák származású családból született 1907-ben. Tíz éves korában elvesztette szüleit és egy gyermekmenhelyen nevelkedett fel. Bár 1923-ban a moszkvai Lomonoszov Egyetem matematikai fakultására iratkozott be, korai néprajz iránti szenvedélyének engedve természettudományi tanulmányaival párhuzamosan D.N. **Anucsin** vezette néprajzi és antropológiai tanszékét is sűrűn látogatta, sőt még etnográfiai expedíciókon is résztvett. Végül szakot változtatva, 1929-ben végezte el a történelmi-néprajzi kart. Már ekkor kivette részét az etnográfia létjogosultsága körül zajló ideológiai és szakmai vitákban. Az Aral tó közelében fekvő romváros, Horezn környékén tett látogatása ezekben az években egy életre szólóan meghatározta tudományos tevékenységének fő irányát. Aspiráns tanulmányait 1934-ben Leningrádban fejezte be. 1937-ben pedig az újra megnyíló néprajzi

tanszék vezetőjévé nevezték ki Moszkvában. Öt évre rá megírta nagydoktori disszertációját. A Szovjetunió Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének moszkvai részlegét 1943-ban szervezte meg, melynek munkatársai közé tartozott Sík Endre is.

Vezetése alatt adta ki az Intézet a Világ Népei című 18 kötetes néprajz leírás-sorozatot, 1964-ben pedig elnöklete alatt rendezték meg a VII. Nemzetközi Néprajzi és Antropológiai Kongresszust. Betegsége következtében 1966-ben megvált a Néprajzi Intézetben viselt tisztétől. Nevéhez mintegy 300 tudományos cikk és több Közép-Ázsiáról szóló monográfia fűződik.

Ezek: Drevnyi Horezm (1948), Po szledam drevnye-horezm mojszkoj civilizacii (1948), Po drevnyim deltam Oxa is Jakszarta (1962). Könyveit külföldön is kiadták, az említettek közül az elsőt többek között Magyarországon is.

Polgár István
(1931–1977)

1977. április elején szívroham következtében váratlanul, 46 évesen meghalt az észak-amerikai Chapel Hill-ben Polgár István antropológus professzor.

Magyarországon született, a második világháború idején gyermekként került az Egyesült Államokba. A chicagói egyetemen doktorált antropológiából, a Harvard egyetemen közegészségügyből szerzett tudományos fokozatot. Kutatási területe az antropológia és az orvostudomány, pszichológia, közegészségügy határán feküdt. Foglalkozott a betegségek fejlődés-történetével és az emberiség fejlődés-történetében játszott szerepükkel, az emberi egészség kulturális és társadalmi meghatározóival, kiváltképpen pedig az emberi társadalmak reprodukciós folyamatait befolyásoló kulturális tényezőkkel. Ebből a témakörből több tanulmány-gyűjteményt adott ki: *Culture and Population. A Collection of Current Studies.* Cambridge, Mass. 1971. – *Anthropology and Population Problems. Current Anthropology*, Vol. 13. (1972) 203–278. – *Population, Ecology and Social Evolution.* The Hague 1976. („World Anthropology” sorozat).

Berkeleyben, majd a Columbia Egyetemen tanított (együtt azzal a hatvanas években jelentős kezdeményező szerepet betöltő, baloldali beállítottságú fiatal antropológus körrel, amelyiknek más magyar vonatkozásai is voltak: Andrew P. Vayda professzor Budapesten született, Morton Fried professzornak magyar származású felesége van) – 1967-től az University of North Carolina népesedés-kutató intézetének helyettes igazgatója volt. Több éven át a WHO (az Egészségügyi Világszervezet) kötelékében végzett kutató és szervező-tanácsadó munkát fejlődő országokban.

A magyar néprajztudománynak is – mint kulturális életünk számos más területének – jelentős „rejtett tartaléka” van olyan magyarszármazású szakemberekben, akik a világ különböző területein tevékenykednek. Közéjük sorolhatjuk a most elhunyt Steven Polgárt is (aki azonban szívesen írta magát Istvánnak). Részéről megvolt a szándék a kapcsolatok megteremtésére.

Többször járt Magyarországon; 1975-ben a Néprajzi Múzeum szakkerében előadást tartott az észak-amerikai kulturális antropológia válságáról, a gyarmatosító kor örökségének kritikájáról és arról a kiútról, amit többen, így Társaságunk tiszteleti tagja, Sol Tax, és a Chichagoban vele szoros kapcsolatban álló Polgár is a „cselekvő antropológia” (action anthropology) lehetőségében kerestek. Hogyan szolgálhatja a néprajzi-antropológiai kutatás közvetlenül a vizsgált, a modern világban általában marginális, hátrányos helyzetű csoportok érdekét? Talán úgy, hogy próbálja tudatossá tenni helyzetüket, a helyzetüket meghatározó tényezőket és lehetőségeiket, hogy így maguk helyesebb döntéseket hozhassanak (anélkül, hogy az antropológus helyettük kívánna dönteni). Azzal, hogy a döntési

folyamatok túlzott centralizálásával szemben az alól lévők elhatározási szabadságát igyekeznek védeni. Ha a Néprajzi Múzeumban kibontakozott vitában ezek a törekvések kissé elvontnak, némely részletben irreálisnak is tűntek, nem volt kétség a mögöttük rejlő őszintén humanista állásfoglalásról.

Hofer Tamás

TARTALOM

Ortutay Gyula (1910–1978)	1
Társasági hírek	5
Tudományos tanácskozások	14
Tudományos hírek	20
Kutatóink életéből	45
Múzeumi hírek	69
In memoriam	75

NÉPRAJZI HÍREK

ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Ágnes Szemerkenyi

Ernő Tárkány Szücs

1250 Budapest, Országház u. 30. Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Institutionen,
Ausgaben und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.